

Ромски педагошки асистенти и асистенткиње као носиоци промена 2010

Значај и смисао улоге, области деловања и
утицај на промене у школи и ромској заједници

Издавач

Мисија ОЕБС у Србији
Одељење за демократизацију
Програм подршке Ромима
Чакорска 1, 11000 Београд
Тел: 011 3606 100
www.osce.org/serbia

Уредница

Милена Михајловић

Аутори

Никола Дувњак
Милена Михајловић
Ангелина Скареп
Јадранка Стојановић
Зорица Трикић

Припрема

Comma | communications design

Штампа

„Оригинал“

Тираж

400 примерака

ISBN 978-86-85207-55-6

Овај документ је објављен захваљујући финансијској подршци Европске уније. Ставови исказани у документу ни на који начин не одражавају званично мишљење Европске уније.

У периоду од фебруара 2006. до октобра 2010, Мисија ОЕБС у Србији је, уз финансијску подршку Европске уније у висини од два милиона еура, реализовала програм подршке изради и спровођењу националне стратегије и акционих планова за инклузију Рома.

Централни део програма је била финансијска и техничка подршка Министарству просвете за увођење и институционализацију нове схеме ромских асистената у настави.

Техничка подршка је укључивала девет модула обуке за ромске асистенте у настави и представнике школских управа и школа, као и конкретне иницијативе за промоцију школовања Ромкиња - девојчица и девојака.

На крају програма, 55 ромских асистената у настави је било обучено и уведено у основне школе у Србији, док су педагошки асистенти (бивши ромски асистенти у настави) препознати као нова професија у оквиру Закона о основама система образовања из августа 2009. године.

Садржај

1. Општи увод.....	7
1.1. Зашто је оваква публикација потребна.....	7
1.2. Подаци на којима се публикација заснива	8
2. Деца ромске националности и образовање	9
3. Место и улога асистената у образовном систему	13
3.1. Кратак историјски осврт на концепцију улоге.....	13
3.2. Искуства земаља у Европи	14
3.3. Ромски/Педагошки асистенти у Србији – развојни пут од пројекта до закона. 15	
3.3.1. Ромски и педагошки асистенти у стратешким документима и извештајима	18
3.3.2. Карактеристике образовног система и релевантна законска регулатива ..	19
3.3.3. Ромски и педагошки асистенти у пракси - Преглед тренутног стања	21
3.3.4. Области рада асистената - опис посла асистената ангажованих од стране МП и ОЕБС.....	26
4. Педагошки/ромски асистенти виђени очима кључних учесника у образовању	30
4.1. Смисао и значај улоге педагошких (ромских) асистената.....	30
4.2. Мотивација асистената за рад у школи	39
4.3. Успешни асистент – снага, знање, вештине	43
4.4. Промене настале увођењем асистената у школе.....	44
4.5. Изазови са којима се асистенти сусрећу у раду и идеје за конструктивни одговор на њих	47
5. Како то изгледа у пракси	51
5.1. Илустрација 1 – Када дете није само.....	51
5.2. Илустрација 2 – Заједничке акције у најбољем интересу деце	55
5.3. Илустрација 3 – Карика која спаја.....	58
5.4. Илустрација 4 – Мени је сан.....	59
6. О чему је важно размишљати. Потенцијалне замке	61
7. Закључак.....	63
Прилог бр. 1	65
Прилог бр. 2	70
Прилог бр. 3	74
Прилог бр. 4	75
Прилог бр. 5	77
Прилог бр. 6	79
Прилог бр. 7	80
Литература.....	87

Скраћенице

ЗУОВ	– Завод за унапређивање образовања и васпитања
ЈАП	– Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома у Србији
МП	– Министарство просвете Републике Србије
НСРНМ	– Национални савет ромске националне мањине
НВО	– невладина организација
ОЕБС	– Организација за европску безбедност и сарадњу
ОШ	– основна школа
ПУ	– предшколска установа
РЕФ	– Ромски образовни фонд
РНВО	– ромска невладина организација
УТ	– удружење грађана
ШУ	– школска управа

Списак табела

Табела 1:	Шема реализованих обука
Табела 2:	Колико година искуства у раду имају асистенти
Табела 3:	Колико школа има искуства у континуираном раду са асистентима
Табела 4:	Како асистенти и наставни кадар процењују временско ангажовање асистената у четири области рада
Табела 5:	Успешне стратегије решавања проблема
Табела 6:	Структура радног времена асистента у пројекту „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем”

1. Општи увод

1.1 Зашто је оваква публикација потребна

Ова публикација намењена је разнородној публици – свима онима који верују или желе да верују у концепт образовања за све и једнаких шанси у образовању за сву децу, без обзира на њихово порекло и тренутно место у друштву. Циљ јој је да широј јавности представи један од могућих/постојећих ефективних модела пружања подршке деци у школовању, а посебно деци из осетљивих друштвених група, као што су деца ромске националности. Деца из ромске заједнице припадају једној од најугроженијих група у савременом друштву у Србији, живе на маргинама, са малим шансама да у животу направе квалитативан помак и остваре своја права и своје снове.

За оне који су упознати са радом асистената за пружање подршке деци ромске националности у процесу школовања волели бисмо да публикација буде подсетник на пређени пут, савладане препреке и постигнуте успехе, као и научене лекције током процеса увођења асистената у образовни систем. За оне који ће се први пут сусрести са овом проблематиком, публикација може да буде подстицај и охрабрење за предузимање акција за креирање услова у којима свако дете може да оствари своје потенцијале.

Изнад свега, ова публикација треба да укаже на могућности унапређивања праксе.

Текст пред вама настао је на основу исказа деце, родитеља, Рома и Ромкиња који раде као педагошки асистенти, њихових колега у основним школама – наставника, стручних сарадника и директора, представника Министарства просвете и невладиног сектора. Они су нам говорили, а ми смо то сакупили и преточили у ову публикацију. Желели смо да их све чујемо и њихова мишљења пренесемо широј јавности. Верујемо да су њихови ставови, посебно деце и родитеље, најбоља верификација онога што је до сада остварено, путоказ за оно што још треба урадити и илустрација начина на који треба радити – кроз размену идеја и искустава.

Захваљујемо се деци и родитељима из ОШ „Сретен – Мика Младеновић” из Ниша, ОШ „Матко Вучковић” из Суботице и ОШ „Наталија – Нана Недељковић” из Крагујевца на учешћу у фокус-групама, јер су нам на тај начин помогли да боље разумемо зашто су асистенти¹ значајни за њих. Захваљујемо се асистентима и наставницима, психолозима, педагозима и директорима школа који су попунили упитнике и омогућили нам да стекнемо бољи увид у значај, улогу, мотивацију и постигнуте резултате асистената. Захваљујући колегама из Министарства просвете, пре свега Весни Ацковић и Божидару Јовановићу, као и колегиници Јасмини Ђелић из Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања у овој публикацији налазе се драгоцене подаци о раду асистената, и проблемима са којима се сусрећу ромска деца у процесу образовања.

За примере из праксе и вођење фокус-група захваљујемо се Божидару Николићу, асистенту и председнику Удружења грађана „Романипен” из Крагујевца, Слађани Голубовић, психологу школе „Сретен – Мика Младеновић” из Ниша, Светлани Илић, асистенткињи у ОШ „Јован Цвијић” у Бе-

1 У публикацији се ради једноставности текста користи само мушки род али се термин асистент односи и на Ромкиње асистенткиње. Исто важи и за друге професије, стручњаке и особе

ограда, као и Стевану Николићу, председнику Едукативног центра Рома из Суботице. За подршку у процесу прикупљања података кроз упитнике и фокус-групе захваљујемо се и нашим колегиницама, Тамари Томашевић, Олги Лакићевић, Драгани Коруги и Мирослави Марјановић.

Посебну захвалност упућујемо канцеларији Мисије ОЕБС-а у Србији и господину Метју Њутону за подршку у изради ове публикације, али и за све што је до сада урађено на увођењу ромских (педагошких) асистената у образовни систем, или тачније – за институционализацију позиције ромског асистента у Србији.

И на крају, волели бисмо да изразимо захвалност свима онима које не можемо по имену навести, а који су својом визијом, истрајношћу, издржљивошћу, радом и посвећеношћу омогућили да данас у Србији деца из најмаргинализованијих група имају веће шансе да остваре све своје потенцијале и постану успешни чланови друштва у коме живе и коме доприносе.

1.2 Подаци на којима се публикација заснива

Извори података на основу којих је публикација израђена могу се груписати у следеће категорије:

Упитници

- упитник за асистенте – испитано 49 асистената који су учествовали на обуци одржаној у Београду и Нишу 2010. године
- упитник за школски кадар – испитано 53 представника школа, и то: 22 наставника разредне наставе, четири наставника предметне наставе, 16 стручних сарадника (девет психолога, три педагога, два специјална педагога, један социолог, а за једног није познато), 10 директора, док један учесник није навео професију/улогу у школи

Фокус-групе

- фокус-групе са децом – одржане три фокус-групе, на којима је учествовало 19 деце (четворо из првог, петоро из другог, троје из четвртог, двоје из петог, једно из шестог, једно из седмог и троје из осмог разреда) из ОШ „Сретен Младеновић” из Ниша, ОШ „Матко Вуковић” из Суботице и ОШ „Наталија – Нана Недељковић” из Крагујевца
- фокус-групе са родитељима – одржане 3 фокус-групе уз учешће 17 родитеља (11 мајки и 6 очева) деце која похађају ОШ „Сретен – Мика Младеновић” (Ниш), ОШ „Матко Вуковић” (Суботица) и ОШ „Наталија – Нана Недељковић” (Крагујевац)

Групни интервјуи

- 24 асистента у току тренинга у Врњачкој Бањи, у јуну месецу 2010. године

Анализа документације

- документација Министарства просвете о асистентима
- документација ЦИП - Центра за интерактивну педагогију – извештаји о реализованим обукама и документација о пројектима

Анализа литературе: закони, истраживања...

2. Деца ромске националности и образовање

Проблеми са којима се деца ромске националности сусрећу у образовању су велики и разноврсни. Србија се суочава са изазовима који су заједнички већини европских земаља. Према извештајима организације Save the Children, чак половина ромске деце у државама Европске уније никада није ишла у школу. Узроци таквог стања, пре свега, леже у свеprisутном расизму већинске популације, нефлексибилности и институционализованој дискриминацији инхерентној образовном систему, сиромаштву и недовољној информисаности ромске популације о правима и могућностима које имају, административним процедурама, као и социјалној и физичкој одвојеност Рома од друштвених токова (нпр. живот у сегрегисаним и гетоизираним насељима, слаба политичка репрезентованост и сл.)²

У документу *Свеобухватна анализа система основног образовања у Савезној Републици Југославији* (2001) наводи се да низак ниво образовања – поред других фактора, као што су незапосленост, номадска традиција, успорена интеграција и дискриминација – доприноси генерацијском сиромаштву Рома. Низак образовни ниво утиче на материјалну позицију и квалитет свих аспеката живота, као што су одржавање домаћинства, подизање деце, задовољавање права. Према попису из 2002. године, око 80% Рома потпуно је или функционално неписмено. Без завршене основне школе је 63% Рома, 27 % има завршену основну школу, 8% средњу, а мање од 1% има вишу или високу школу. У популацији Рома број неписмених изузетно је висок – 26%, док 15% те групе чине млади од 15 до 19 година.

Узроци неуспеха у образовању ромске деце могу се сврстати у четири основне категорије:

- ограничен приступ образовном систему
- висок проценат (раног) напуштања образовног система и нередовност похађања наставе
- сегрегација и дискриминација у ширем смислу
- нижа просечна постигнућа у школи и мања функционалност усвојених знања

По најновијим извештајима (Фонд за отворено друштво, 2010 и РЕФ 2009), проблеми са којима се деца сусрећу када је реч о *доступности образовања* су: административне препреке (недостатак докумената...), опште стање већине ромске популације (сиромаштво у коме се образовање перципира као „луксуз“), удаљеност од образовних институција (живот у изолованим насељима и руралним пределима), недовољна припремљеност за укључивање у образовни систем (непознавање језика, физичка неразвијеност, слаба ухрањеност, здравствено стање), недовољна припремљеност система, ограничени структурални, стручни и финансијски капацитети образовног система (нема места у предшколском припремном програму, у вртићима, финансије су лимитиране и сл).

Рано напуштање, односно испадање из образовног система јесте од суштинског значаја за решавање проблема образовања Рома. Досадашње искуство показало је да је важно обезбедити

2 Barriers to the Education of Roma in Europe, 2002.

доступност образовања, али још важније обезбедити проходност образовног система. Укључивање ромске деце у образовни систем само је први корак, прави изазови децу чекају при проласку кроз њега. Према извештају *Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији* из 2007. године, ромска деца се у образовању задрже око 5,5 година, наспрам 11 година колико остају деца из већинске популације, тј. „Ромска деца у просеку не завршавају чак ни основну школу, што показује како држава не успева да обезбеди да она стекну ниво образовања која им гарантује Устав”³. Критичан период је прелазак из четвртог у пети разред, када почиње предметна настава, јер ће од десеторо ромске деце која упише основну школу врло вероватно само петоро уписати пети разред, а само једно седми. Између 70 и 90 одсто ромске деце која се упише у основну школу у неком моменту се исписује из школе, за разлику од националног просека који износи 4,4%. „Овај драстични јаз указује на чињеницу да у Србији не постоје ефикасни механизми неопходни да обезбеде завршетак обавезног основног образовања за све”⁴.

Студија написана 2010. године *Индикатори доступности квалитетног образовања за ромску децу*, *Извештај о мониторингу* указује да је дошло до побољшања које се огледа у томе да деца мање изостају из школе и ређе напуштају образовни систем, а највеће заслуге за напредак се приписују раду педагошких/ромских асистената. Проблем изостанака из школе велики је, и све до доласка асистената није се обраћало довољно пажње на узроке овога проблема. Наиме, нередовност се посматрала као „бежање из школе” и незаинтересованост Рома за образовање, а не као последица услова у којима деца живе (сиромаштво, испомагање породице...) и/или третмана који деца имају у школи (дискриминација, сегрегација...). Дискриминација као последицу носи и скривање етничког идентитета припадника ромске заједнице. Налази исте студије указују на то да присуство педагошког/ромског асистента охрабрује децу и родитеље да се изјасне као Роми, што се може окарактерисати као једна од највећих добити за ромску заједницу.

Питања *сеграције и дискриминације* ромске деце у образовном систему теме су о којима се све више говори. Типови и начини дискриминације и сегрегације ромске деце у школи огледају се у следећем⁵:

- 1. Асимилација Рома у друге етносе (губљење етничког и културног идентитета):** Деца не уче матерњи језик, не уче о својој историји, култури и религији, немају уџбенике на свом језику (ако се понеки и одштампа онда је написан ћирилицом, иако је ромско писмо латиница), немају књиге и часописе на свом језику.
- 2. Економска и културна маргинализација Рома у школи и, уопште, у друштву:** Зато што су сиромашни, немају пара за књиге, свеске, школски прибор - наставно особље и остали ученици ромску децу дискриминишу. Немају квалитетну одећу и обућу што одбија наставно особље и остале ученике од њих, не иду с осталом децом на рекреативну наставу, екскурзије, излете, у биоскоп, позориште и сл. Због недостатка новца, немају адекватан простор за учење у својим кућама и зато не успевају да испуне своје школске обавезе.
- 3. Негативни ставови родитеља из већинске популације и наставника према Ромима:** Деца из других група се одмалена васпитавају да имају одбојност према Ромима (*Украшће те Циганка и ставити у торбу, Ма, то су циганска посла, Нећемо ваљда да се циганишемо*, итд.). Родитељи који нису Роми плаше се да би њиховој деци „опао” рејтинг ако би се дру-

3 Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији, Фонд за отворено друштво, Београд, 2007, стр. 34

4 Ибид, стр. 36

5 Према извештају Весне Ацковић из Министарства просвете (материјал није објављен).

жила са ромском, па их из тог разлога свесно одвраћају од дружења са њима (*Не играј се с њима, зар не видиш какви су!, Бежи од њих, они имају вашке, итд.*).

4. **Избегавање уписа деце ромске националности у предшколске установе:** Предшколске установе одбијају да приме ромску децу, под изговором да су им капацитети препуњени, да њихови родитељи не раде, па и сами могу да чувају децу или да морају да плате пуну цену боравка иако су лошег имовинског стања.
5. **Категоризација ромске деце за специјалне школе иако нису ментално заостала:** Приликом тестирања деце за полазак у први разред основне школе психолози и педагози често окарактеришу ромску децу као ментално заосталу иако то нису и дају препоруку да иду у тзв. специјалне школе⁶. Када деца не напредују у складу са очекивањима у редовној школи, пребацују се у специјалне школе јер не могу „нормално” да прате наставу.
6. **Незаинтересованост локалне власти за децу која нису уписана у школу:** Локална власт не предузима законом прописане или друге мере, као ни стимулативне, нити казнене мере према родитељима чија деца нису уписана у школу.
7. **Дискриминација наставног особља према ромским ученицима:** Учитељи и наставници, у већини случајева, смештају ромске ученике да седе у задњим клупама, називају децу погрдним именима, допуштају им да изостају с наставе а да то нигде не евидентирају, и то само зато да ромска деца не би била у учioniци и да им „не сметају“ док раде с другом децом. Учитељи и наставници имају ниска очекивања од ромске деце и њиховог успеха. Не желе да прихвате реалност и сагледају комплетне услове у којима ромски ученици живе и раде, како би били толерантнији према њима.

Феномени који постоје у образовном систему представљају „одраз” преовлађујуће слике о Ромима у друштву, заснованим на стереотипима који се не доводе у питање, нпр. сви Роми имају таленат за музику, воле да краду, имају вашке, не воле школу, преносе заразне болести, незаинтересовани су за напредак, некултурни су...

Негативна пропаганда у медијима такође је веома утицајна. О деци основношколског и средњошколског узраста пише се и говори у медијима најчешће само ако су нешто негативно урадила (у таквим ситуацијама наглашава се које су националности деца која су направила прекршај, наводе се њихова пуна имена и презимена, што по Конвенцији о правима детета не би смело). Током Декаде инклузије Рома повећао се број текстова и прилога о проблемима са којима се сучава ромска заједница, укључујући и образовање. Међутим, о успесима деце и младих ромске националности готово никад се не пише и не говори.

Ниво образовних постигнућа ромске деце у Србији знатно је нижи у односу на постигнућа њихових вршњака који нису Роми. Истраживање др А. Бауцала⁷ о школском постигнућу ромских ученика и ученика из већинске популације из математике и српског језика показују да на крају школске године већина ромских ученика има најнижу пролазну оцену (два), а само 5-10% ромских ученика има одличну оцену (пет), за разлику од преко 40% осталих ученика који добијају ову оцену у прва три разреда из оба предмета. Такође се наводи да од 7-11% ромских ученика добија недовољну оцену из српског језика на крају године, односно 10-14% ромских ученика добија не-

6 Школе за ученике са сметњама у развоју.

7 Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији. Извештаји о мониторингу. (2007 и 2010). Фонд за отворено друштво.

довољну оцену из математике, док међу осталим ученицима има мање од 1% оних који добијају јединицу на крају школске године. Још су више забрињавајући резултати на стандардизованим тестовима Националног тестирања после три године школовања, где 50% ромске деце није савладао ни најосновнија знања и елементарне појмове из математике, а није ни способно да примени математичко знање у једноставним ситуацијама (код остале деце тј нивоу је 11%), Њих 56% није стекло основна знања и вештине из српског језика, док је код остале деце тај ниво 14%. Ово би могло да значи да ромски ученици за другим ученицима заостају за 2,2 школске године у математици и 2,6 школске године из српског језика. Ово истраживање у жижу интересовања ставило је квалитет наставе која се пружа ромској деци, јер ромска деца постижу слабије резултате од деце других националности сличног социо-економског порекла и статуса. Према томе, разлике у постигнућима нису последица само социо-економских фактора већ и нижег квалитета образовања за ромску децу у основним школама. Наиме, наставници имају нижа очекивања од њих, мање их подстичу и мање се њима баве, а дају им исте оцене као другој деци за мање знање. Још један проблем са којим се суочавају ромска деца јесте и понављање разреда (исти извештај, 2007). Док на националном нивоу стопа понављања у прва три разреда основне школе износи 1%, код ромских ученика она је 11%. Осим што ромска деца због понављања одустају од школовања, понављање се такође често користи и као разлог да се ромска деца премештају, сегрегишу у „специјалне” школе или у школе за образовање одраслих, иако у односу на узраст не могу бити уписана у ове школе.

Ипак, разматрајући резултате који су постигнути кроз реализацију пројеката организација цивилног друштва (невладиног сектора) у области образовања, као и спроведене мере⁸ Министарства просвете на имплементацији Акционог плана за образовање у последње две школске године, извештај напредак је постигнут. Неки од показатеља напретка су: повећан обухват деце/ученика/одраслих ромске националне мањине у образовном систему, смањен број ромске деце која се уписују у неке специјалне школе и одељења (укупан број уписане ромске деце није смањен)⁹, смањено изостајање ромских ученика са наставе и напуштање школе, посебно у првом образовном циклусу (од првог до четвртог разреда), као и неговање антидискриминативне културе у установама кроз заједничке активности запослених у образовању, деце и родитеља.

8 Неке мере и активности се спроводе током више година (ангажовање асистената за подршку ромским ученицима, афирмативне акције приликом уписа ученика у средње школе и студената на факултете, функционално основно образовање одраслих Рома), док су неке тек установљене (заштита ромске деце од дискриминације – установљени индикатори дискриминације, промењен поступак уписа у образовно-васпитне установе).

9 Ромска деца у специјалном образовању у Србији: превелика заступљеност, ниска постигнућа и утицај на живот, Фонд за отворено друштво, 2010.

3. Место и улога асистената у образовном систему

3.1 Кратак историјски осврт на концепцију улоге

Још од раних 60-их година у свету је присутна идеја о увођењу представника мањинских група у образовни систем како би се побољшао положај деце и како би се мањинске и маргинализоване заједнице оснажиле да преузму одговорност за свој статус и његово унапређење. Најбољу дефиницију те „нове професије” и очекивања од ње дао је Остин (Аустин, 1978), тврдећи да ће деца и родитељи из мањинских група бити боље третирани и да ће лакше остваривати своја права на образовање уколико са њима раде припадници исте групе, који имају лично искуство са дискриминацијом, сиромаштвом и проблемима припадности мањинској групи. Они су перципирани као „карика која недостаје” и од њих се очекује да утичу на повећање доступности образовања, као и на проходност образовног система, тако што ће допринети премошћивању културолошког и језичког јаза који постоји између запослених у образовним установама (најчешће припадници већинске/доминантне групе и културе) и деце и родитеља из мањинских група.

Представници мањинских група који се баве овим послом најчешће немају адекватно образовање за рад у образовном систему, па се зато називају „парапрофесионалцима”, „педагошким асистентима”, „билингвалним асистентима” и сл. Они обично имају ниже квалификације, што се надокнађује сетом тренинга/обука (у сфери неформалног образовања), путем којих стичу одређена знања и вештине (обично комплементарне у односу на професионалце), а које им помажу да остваре резултате у доменима у којима је професионалцима тешко или отежано да раде (нпр. комуникација са породицом и мањинском заједницом, мотивација деце за похађање школе, решавање конфликта, превазилажење језичких баријера, прикупљање документације и сл).

Парапрофесионалци/асистенти увек раде у сарадњи и под надзором професионалаца (васпитача, учитеља, наставника, стручних сарадника, директора), који их усмеравају и на неки начин контролишу њихов рад.

Посебан концепт, по коме се пружа подршка у образовању деци из маргинализованих ромских породица, а који предвиђа активно учешће представника ромске заједнице први пут је установљен у Европи пре више од 30 година. У том периоду концепт се развијао у различитим правцима и данас се може говорити о два основна, различита, али комплементарна приступа који се срећу у Европи, тачније две доминантне улоге које асистенти имају. Реч је о ромским школским асистентима (или ромски асистенти у настави) и ромским школским медијаторима (ромски посредници у школи). У чему је разлика? Ромски школски асистенти у различитим европским земљама углавном су фокусирани на рад у школи и учионици (енгл. classroom-oriented). Њихов задатак је пре свега да пруже подршку деци из маргинализованих ромских породица у учењу и укључивању у школу, и то тако што помажу учитељима и наставницима у спровођењу наставног процеса. Веома често део њиховог задатка је и да побољшају комуникацију између школе и породице. Улога ромских школских медијатора углавном је више усмерена на рад у заједници (енгл. community-oriented), они посредују у комуникацији између циљане ромске заједнице и школе.

Посредовање се односи на прикупљање и размену информација путем организовања заједничких и одвојених састанака са представницима заједнице, родитељима и учитељима/наставницима, као и путем организовања и спровођења различитих информативних кампања. Једна од улога медијатора јесте и да сузбије и решава сукобе, како унутар заједнице, тако и између школе и заједнице. Оно што им је заједничко и што представља срж ангажмана оба типа асистената јесте да су увек усмерени на следеће циљеве у односу на децу из маргинализованих ромских породица:

- повећање доступности образовања
- смањење стопе напуштања образовног система
- сузбијање дискриминације
- побољшање школског успеха

Улога ромских школских асистената и медијатора веома је сложена у пракси, узимајући у обзир да не постоји јасна граница између два поменута приступа. Услед тога, али и приоритета у европским земљама, веома често се комбинују функције ромских школских асистената и медијатора.

Оно што је важно напоменути јесте да, без обзира на назив који укључује одредницу „ромски”, асистенти имају задатак да повезују и подржавају сву децу којој је додатна помоћ потребна, на начин који превазилази националну или било коју поделу.

Асистенти такође, свесно или несвесно, имплицитно или експлицитно, представљају агенте/агенсе друштвене промене. Њихово присуство у образовним институцијама, само по себи, доводи до промена и на структуралном и на нивоу климе у школи. Неки проблеми постају уочљивији, нека деца, њихове породице и заједнице из којих долазе постају видљивији и заступљенији, чује се шта имају да кажу, праве се нове стратегије за решавање проблема, а самим тим мењају се и ставови запослених у образовању и њихова пракса.

3.2 Искуства земаља у Европи

Као што је претходно поменуто, ромски школски асистенти и ромски школски медијатори (у даљем тексту „асистенти/медијатори”) већ су дуже присутни у различитим европским земљама. Шпанија, Финска и Чешка су међу првима почеле да уводе асистенте/медијаторе у оквиру својих стратегија за побољшање положаја Рома у области образовања.

Током '80-их у Шпанији је први пут уведено више од 100 ромских медијатора који су имали улогу да прате редовност школовања деце и да буду посредници између школа и породица. Основни циљ увођења медијатора био је да се смањи одсуствовање ромских ученика из школа.

Финска је током '90-их година прошлог века ангажовала ромске медијаторе како би олакшала превазилажење различитих образовних, језичких и административних баријера са којима су се сретали ромски ученици. У исто време Чешка је прва увела ромске асистенте који су директно пружали помоћ учитељима/наставницима у учионици током наставног процеса.

Словачка се такође налази међу земљама које су увеле ромске асистенте а који су ангажовани у самом наставном процесу, у рекреативним/ваншколским активностима ромских ученика и на сарадњи са породицом. Поред тога, асистенти остварују сарадњу и са институцијама, црквом и невладиним организацијама. Они помажу да се идентификују потребе и приоритети локалних

ромских заједница, али и реализују различити пројекти у области образовања Рома (види Прилог 1 *Опис посла асистената* МП/ОЕБС).

У Пољској ромски асистенти, пре свега, имају задатак да граде поверење између школе и ромске заједнице, да подржавају децу која имају тешкоћа у учењу и прате њихова постигнућа и напредовање, да утичу наостанак деце у школи, али исто тако и да промовишу важност образовања и успех деце. Важан део њихове улоге јесте и да препознају талентовану ромску децу.

У Бугарској је Министарство просвете дефинисало улогу ромских асистената након вишегодишњих пробних пројеката које су спроводиле невладине организације. Улога ромских асистената сагледана је као изузетно важан чинилац у спровођењу антидискриминативне и десегрегативне политике, и то у делу утицаја на повећање доступности предшколских установа и школа ромској деци. Њихов основни задатак јесте да пружају ромској деци подршку за превазилажење језичких баријера, да унапређују комуникацију између ромске и друге деце у школи и између ромских родитеља и образовних институција.

Ромски школски медијатори у Румунији немају непосредну улогу у наставном процесу, односно нису укључени у наставни рад у самој учионици, већ се пре свега баве побољшањем односа између школе, ромске породице, као и ромске заједнице у целини. Њихова улога има и активистичке компоненте јер се од њих очекује да оснажују ромско цивилно друштво, да идентификују баријере са којима се ромски ученици и њихове породице сусрећу и информишу релевантне институције о томе, да посредују у сукобима који могу представљати баријере образовању ромске деце. Занимљиво је да асистенти у опису посла имају и идентификацију потенцијалних, будућих наставника припадника ромске заједнице.

3.3 Ромски/Педагошки асистенти у Србији – развојни пут од пројекта до закона

Од ромских асистената, преко ромских асистената у настави, асистената за подршку ученицима ромске националности у школовању, до педагошких асистената – већ више од десет година у Србији се развија ова специфична улога. Настала је као одговор на велике и сложене проблеме у образовању ромске деце, са којима образовне установе нису знале или нису могле саме да се изборе. Повољну политичку климу за успостављање и легитимизацију улоге асистента створиле су различите иницијативе за унапређивање положаја и образовања Рома (нпр. Декада инклузије Рома, која је поставила основу за развијање многобројних стратешких докумената за унапређивање положаја Рома, као што је Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома), реформа образовања и нова законска регулатива, као и процес демократизације друштва у целини. Заслугу за дизајнирање улоге и промоцију њеног значаја имају пре свега асистенти који су својим радом постигли значајне ефекте, затим организације цивилног сектора – стручне и ромске НВО, образовне установе које су препознале идеју и биле спремне да учествују у њеном развоју, Министарство просвете, као и домаћи и страни донатори (Фонд за отворено друштво, ОЕБС, РЕФ).

Ромски асистенти у предшколском образовању

Ромски асистенти су у Србији први пут уведени у предшколске групе 1997. године, у оквиру пројекта *Дечији вртић као породични центар за ромску децу*¹⁰, Фонда за отворено друштво и Центра за интерактивну педагогију. Током десет година примене програма едукована су 22 ромска асистента и пет асистената из других заједница.¹¹ Већина асистената је наставила сличне активности у оквиру пројеката својих организација, као и пројеката Ромског образовног фонда и Министарства просвете.

У наведеном пројекту улога асистената била је веома комплексна и покривала је следеће области:

- Непосредан васпитно образовни рад са децом, планирање рада и вођење документације
- Унапређење здравственог стања деце и породица, хигијенски статус, вакцинације и сл, укључујући сарадњу са здравственим установама
- Сарадња са школама, помоћ деци и родитељима при упису у школу, помоћ при тестирању деце, при прикупљању документације, као и праћење напредовања деце у школи
- Сарадња са породицом – посете, заједничка дружења, прославе, предавања
- Сарадња са локалном заједницом, локална управа, културне, привредне, занатске и друге организације

Ромски асистенти у настави у основношколском образовању

Ромски асистенти у настави (енгл. *RTA – Roma Teaching Assistants*) у Србији први пут су уведени у основне школе 2002. године, у оквиру пројекта „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем”¹², Фонда за отворено друштво и Центра за интерактивну педагогију. Пројекат је креирао и у пракси испробао свеобухватни модел за интеграцију и квалитетно образовање деце ромске националности - деловањем на националном, локалном и нивоу образовних институција и укључивањем свих учесника и подрживача образовног процеса. Искуства овог пројекта у великој мери су утицала на развијање (Јединственог) Акционог плана за унапређивање образовања Рома. Од 2002-2003. школске године ЦИП је на основу уговора са МП започео приме-

10 ЦИП и Фонд за отворено друштво адаптирали су за потребе ромске деце и породица програм Корак по корак - методологију усмерену на дете и имплементирали је у раду са децом узраста од три до седам година. Програм је у периоду између 1997. и 2006. године, у сарадњи са ромским НВО, образовним установама, локалним самоуправама, школским управама и МП, примењиван у 15 места широм Србије. Програм се развијао од претежно неформалног (у ромским насељима и НВО) до интеграције у образовни систем, развијајући различите моделе примене. Годишње је трочасовним радом било обухваћено од 130 до 775 сиромашне деце (80% деце је било из ромских насеља) и ангажовано од 14 до 112 сарадника (70% су били Роми). Васпитно-образовни рад са децом реализовали су професионални васпитачи и ромски асистенти, који су били едуковани на ЦИП-овим семинарима. На основу резултата потврђених 2001. године у Research on Selected Roma Education Programs In Central & Eastern Europe, OSI/ESP, програм је препоручен за даљу имплементацију. Финансијски су га подржали Open Society Institute, Фонд за отворено друштво, Concern Worldwide и локалне самоуправе.

11 Број сати обуке коју су прошли асистенти креће се између 18 и 154.

12 Пројекат је реализован у оквиру Roma Education Initiative, Education Support Program, OSI, у периоду од 2002. до 2006. године. Активности су имплементирани на предшколском, основношколском и средњошколском нивоу, у Нишу и Крагујевцу, а у сарадњи са ромским НВО, образовним установама, локалним самоуправама, школским управама и МП. Финансијски су га подржали Open Society Institute и Фонд за отворено друштво

ну *Корак по корак методологије*¹³ у основним школама, од којих је пет било укључено у пројекат „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем” и у којима је развијана улога асистената. Током пет година¹⁴ развијено је више различитих описа посла асистената, зависно од потреба деце и школе, дефинисани су услови запошљавања и континуираног професионалног развоја, као и структура радног времена. (Детаљан опис је дат у Прилогу 2).

У оквиру пројекта „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем”, асистенти¹⁵ су имали планиране активности у:

- ромској заједници (нпр. прављење базе података о деци, посете породицама, сарадња са ромским НВО)
- образовној установи (најчешће школи), и то и у настави и у другим школским и ваншколским активностима

Сарадња са родитељима и локалном заједницом није издвајана као посебна, већ је представљала интегрални део већине активности.

Спољна евалуација¹⁶ пројекта из 2005. године позитивно је проценила улогу ромских асистената/помоћника:

„Учитељи заједно са помоћницима¹⁷ осмишљавају рад на часу, што указује на позитивну тенденцију јачања њиховог заједничког образовног рада. Већина учитеља проценила је да су ромски помоћници потребни и корисни у раду на часу. Ромски помоћници осећају се прихваћено од стране учитеља и процењују сарадњу са њима као позитивну. Дају позитивније оцене сопственог ангажовања у образовним активностима у редовној настави. Присуство ромских помоћника у редовној настави показало се као најпозитивнији аспект пројекта из перспективе свих учесника.” У другој години одвијања програма ’Једнаке шансе’ 57,1% испитаних помоћника се осећало потпуно прихваћеним од стране родитеља из већинске популације, док су се остали осећали углавном прихваћенима. Сарадња са неромским родитељима огледала се претежно у разговору о раду и успеху њихове деце као и заједничком решавању евантуалних проблема. Сарадњу са ромским породицама помоћници су процењивали као одличну (50%) или добру (37%) током целе школске године.

13 Основни принципи *Корак по корак методологије* су: индивидуализовано подучавање, методе активног учења, тематско планирање, аутентично (пр)оцењивање, подстицајна психо-физичка средина у учионици, укљученост родитеља, демократизација односа у учионици и школи, перманентно образовање учитеља, социјална инклузија. Исходи примене КпК програма су: квалитетна образовна пракса која у фокус ставља дете/ученика и процесе учења, усклађујући његове образовне потребе и могућности са потребама и захтевима друштва/заједнице и професионалаца у образовању, поштујући дететову индивидуалност и специфичност, животни и породични контекст, пратећи његов најбољи интерес у датом тренутку и у односу на будући живот у заједници; Свеобухватни утицај на развој деце (критичко мишљење и креативност; способност решавања проблема; самостално доношење одлука; самопоуздање и самопоштовање; прихватање и поштовање различитости; отвореност за промене; демократичност и партиципативност); Научна, уметничка, етичка и практична знања и вештине потребне за даље школовање и успешно учествовање у друштву; Атмосфера и процеси у одељењу који доприносе развоју самосталности, личне и колективне одговорности, толеранције на различитост и позитивног односа према учењу и сазнавању; Укљученост породице и локалне заједнице и Развијање потребе наставника и другог кадра у школи за континуираним стручним усавршавањем.

14 Пројекат је трајао четири године, а током пете године рад асистената су финансирали SDC и NPA.

15 Прилог 2 Пројекат „Једнаке шансе – интеграција ромске деце и младих у образовни систем” – Опис посла (ромског) асистената у настави.

16 Др. доц А. Бауцал, мр. И. Степановић и мр. Ксенија Крстић. (2005). Извештај евалуације пројекта “Једнаке шансе – интеграција ромске деце и младих у образовни систем.

17 У евалуацији се користио назив ромски помоћници као превод синтагме ромски асистенти у настави (Roma Teaching Assistants).

Евалуација је такође показала да директори увођење ромских помоћника виде као једну од најпозитивнијих компоненти програма, јер раде и са ромском и са неромском децом, да помажу највише деци која слабије напредују у учењу и да је њихова сарадња са децом одлична.

Други модели асистената у Србији

У оквиру пројеката развијане су и друге улоге и форме асистената:

- Повећање доступности предшколског образовања ромској деци¹⁸
- Укључивање Рома у образовање и подршка за континуирано школовање кроз повезивање институција и НВО на локалном нивоу – Развојно образовни центри у 10 општина на југу Србије¹⁹
- Побољшање образовања Рома на југу Србије²⁰
- Функционално основно образовање одраслих Рома²¹

3.3.1 Ромски и педагошки асистенти у стратешким документима и извештајима

Стратешка документа:

У *Стратегији за унапређивање положаја Рома у Републици Србији*²² помињу се позитивни ефекти укључивања ромских асистената у процес процене зрелости деце за полазак у школу, за спречавање неоправданог уписивања деце у школе за децу са сметњама у развоју. Наводи се и потреба укључивања асистената у рад школа, као и препорука за веће ангажовање Ромкиња у овој улози.

У *Акционом плану за спровођење Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији*, у делу који се односи на образовање²³, увођење асистената наводи се као једна од мера у оквиру првог циља: *Укључивање Рома у образовни систем и обезбеђивање континуитета у образовању*. Планиране су следеће специфичне мере: анализа потреба за ромским асистентом у обра-

18 Реализовали Национални савет ромске националне мањине и МП уз подршку РЕФ, 2006-2009.

19 Од 2005, подршка општина и УНИЦЕФ.

20 Подржано из буџета, Швајцарске агенција за развој, Christian Children's Fund и ЕУ у периоду 2005-2011.

21 Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, Министарство за рад и социјалну политику, МП, Канцеларија за људска права – одељење за питања Рома, Национални савет ромске националне мањине и Тим за имплементацију Стратегије за смањење сиромаштва, 2006-2008.

22 Овај документ је усвојен на Влади Републике Србије 2009. године. Реч је о допуњеном и дорађеном Нацрту Стратегије за интеграцију и оснаживање Рома из 2003. Акциони план за имплементацију ове стратегије садржи 13 планова за различите области.

23 *Јединствени акциони план за унапређивање образовања Рома у Републици Србији (ЈАП)* из 2004. године заснован је на Нацрту Стратегије унапређивања образовања Рома у Републици Србији, која је креирана 2003. године у сарадњи Министарства за мањине и етничке групе СРЈ (сада Министарство за људска и мањинска права) и Министарства просвете и спорта (сада Министарство просвете), стручњака и невладиних организација, али није званично усвојена. Стратегија унапређивања образовања Рома у Републици Србији настала је на основу Стратегије за интеграцију и давање већих овлашћења Ромима. ЈАП, а сада акциони план за образовање, описује мере у оквиру четири циља: укључивање Рома у образовни систем и обезбеђивање континуитета школовања, обезбеђивање квалитета образовања, развијање толеранције и уважавања различитости, неговање националног идентитета.

зовном систему, анализа и унапређење описа посла, обука наставног кадра за сарадњу са асистентима, континуирана обука наставног кадра и асистената, развијање курикулума за обуку ромских асистената на високим школама за образовање васпитача и учитељским факултетима.

Извештаји:

Ромски асистенти у Србији се помињу у већем броју извештаја, увек са позитивном конотацијом, што говори да је ова улога одавно препозната као значајна и да су ефекти рада асистената видљиви. Неки од извештаја су: *Образовањем против сиромаштва: Анализа утицаја увођења припремног предшколског програма у Србији*²⁴, *Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији* (извештај о мониторингу)²⁵, *Needs Assessment Study for Serbia*²⁶, *Roma Advancing Education of Roma in Serbia*²⁷, *Афирмативне акције за Роме*²⁸, *Индикатори једнаке доступности квалитетном образовању за ромску децу*²⁹, *Experiences of the Roma Education Initiatives*³⁰.

Улога асистената, искуства у раду и обука представљени су начелницима и саветницима школских управа на скупу *Јачање капацитета запослених у школским управама у области унапређивања образовања Рома*, који је 2009. године организован у партнерству Ромског образовног фонда, Организације за европску безбедност и сарадњу, Мисија у Србији и Министарства просвете Републике Србије.

3.3.2 Карактеристике образовног система и релевантна законска регулатива

Нова законска решења која се односе на унапређивање праведности образовања

Нови Закон о основама система образовања и васпитања усвојен је 2009. године са циљем побољшања једнаких права, ефикасности и квалитета образовања и васпитања. Закон уводи нове мере којима се унапређује: квалитет наставе, стандарди образовања, социјализацијска улога школе, квалитет рада наставника, квалитет руковођења у образовном систему, механизми сарадње са родитељима и ученичким парламентарима, као и унапређење квалитета надзора над функционисањем система образовања и васпитања.

Закон о основама система образовања и васпитања експлицитно дефинише једнако право на образовање и доступност образовања и васпитања, без дискриминације и издвајања деце, ученика и одраслих из маргинализованих и осетљивих друштвених група, као и оних са сметњама у развоју. Законом се уводе нова, значајна права: припремни предшколски програм се, са шест, продужава на девет месеци, бесплатно средњошколско образовање ванредних ученика из сиромашних породица, право на додатну образовну подршку на свим нивоима образовања за децу са сметњама у развоју, децу из маргинализованих и осетљивих друштвених група, право на стицање

24 Ана Пешикан и Иван Ивић, 2009.

25 Open Society Institute EU Monitoring and Advocacy Program, Education Support Program, Roma Participation Program, 2007.g.

26 World Bank, Милена Михајловић. 2004. Needs Assessment Study for the Roma Education Fund: Background Paper – Serbia.

27 Roma Education Fund, 2007.

28 Центар за примењене европске студије, 2009.

29 Фонд за отворено друштво, 2010.

30 OSI's Education Support Program, 2007.

језичких предуслова за стицање образовања (деца расељена и деца повратници споразумом о реадмисији), образовање и васпитање деце наших грађана у иностранству, допунско образовање и васпитање деце страних држављана на матерњем језику, право на испитивање ученика уписаног у основну школу на матерњем језику, право на образовање и васпитање које се остварује на страном језику.

Законом је уређен и промењен поступак уписа којим је укинута уписна политика која дискриминише и не омогућава афирмативну акцију. Сва деца имају једнаке могућности да се укључе у систем образовања, без дискриминације по било ком основу. На тај начин ће се повећати доступност образовања и отклонити досадашње баријере на које су наилазила деца из осетљивих друштвених група.

Школе и предшколске установе ће формирати стручни тим за инклузивно образовање, односно тим за пружање додатне подршке деци и ученицима. Тим ће чинити васпитач, наставник разредне наставе, односно одељенски старешина и предметни наставници, стручни сарадници, родитељ, односно старатељ, а по потреби и педагошки асистент и стручњак ван установе, на предлог родитеља.

Школа ће осигурати приступ интерресорној комисији путем дома здравља и на основу процене ове комисије, одредиће се врсте могуће додатне образовне, здравствене или социјалне подршке. За дете и ученика коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета или других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, установа доноси индивидуални образовни план. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања детета и ученика у редован образовно-васпитни рад и његово осамостаљивање у вршњачком колективу. Родитељ, односно старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана (члан 77).

Закон о предшколском васпитању и образовању из 2010. такође помиње педагошког асистента: „Педагошки асистент пружа помоћ и додатну подршку деци, у складу са њиховим потребама, сарађује са васпитачима и стручним сарадницима, родитељима, односно старатељима, а заједно са директором сарађује са надлежним установама, организацијама и удружењима и јединицом локалне самоуправе и обавља друге послове, у складу са Законом” (Члан 46).

Ова улога ће бити дефинисана и у новом Закону о основној школи. Правилник о раду педагошких асистената је у процесу израде.

Асистенти за подршку ученицима ромске националности у школовању

Министарство просвете, у сарадњи са Мисијом ОЕБС³¹, започело је 2006. године пројекат увођења ромских асистената у настави у основне школе, уз стручну подршку ЦИП - Центра за интерактивну педагогију. Од 2007. године кроз заједнички пројекат припремана су и преиспитивана системска решења, а на основу програмираног описа посла и реализованих модула акредитованих обука, асистенти су радили у основним школама на целој територији Србије.

Провера постављених циљева, кроз реализоване активности и искуства на решавању проблема у васпитно-образовној пракси, спроводила се у следећим доменима: повећање доступности и квалитета образовања за ромску децу, утицаји ангажовања ромских асистената на побољшање образовних постигнућа ромске деце, редовност похађања наставе и задржавање у систему обра-

31 Програм подршке Ромима, који је финансиран од стране Европске уније и Владе Краљевине Шпаније.

зовања, унапређивање сарадње школе, породице и локалне заједнице, повећање броја ромских ученика у ваннаставним активностима.

Анализом постојећег описа посла асистента и рада у школама, кроз процену ефеката рада у складу са особеностима локалне заједнице, школама и различитим потребама ученика ромске националне мањине, створени су услови за промену законске регулативе.

У оквиру пројекта *Образовање за све – унапређивање доступности и квалитета образовања за децу из маргинализованих група*³², МП развија улогу педагошких асистената засновану на претходном искуству, (пре свега пројектима НВО) и новим законским основама.

Закон уводи улогу педагошког асистента, који пружа помоћ и додатну подршку деци и ученицима у складу са њиховим потребама, као и наставницима, васпитачима и стручним сарадницима, у циљу унапређивања рада са децом и ученицима којима је потребна додатна образовна подршка. У свом раду остварује сарадњу са родитељима, односно старатељима, а заједно са директором сарађује и са надлежним установама, организацијама, удружењима и јединицом локалне самоуправе (члан 117). Педагошки асистент учествује у раду школских тела и инклузивног тима школе.

Министар просвете је законом овлашћен да самостално или заједно са министрима за послове вера, здравља и социјалне политике пропише ближе услове у погледу степена и врсте образовања наставника, васпитача, стручног сарадника, педагошког асистента и помоћног наставника и програм обуке за педагошког асистента. Педагошки асистент обавља послове у образовно-васпитним установама без лиценце, по члану 122. Закона о основама система образовања и васпитања. Ради обављања послова педагошког асистента, установа га прима у радни однос на одређено време, по расписаном конкурс. У поступку избора педагошког асистента прибавља се мишљење надлежног органа јединице локалне самоуправе. За обављање послова педагошког асистента установа са лицем закључује уговор о раду на 12 месеци за сваку школску годину (члан 132).

Подршку и праћење процеса унапређења квалитета ангажовања педагошког асистента у образовном систему пружају различити сегменти Министарства просвете. Поред школских управа, кључни сектори који обезбеђују примену законских решења, подршку и праћење укључивања педагошких асистената у рад образовно-васпитних установа су: Сектор за развој образовања и међународну просветну сарадњу – Одељење за стратегију и развој образовања, Сектор за инспекцијске и надзорне послове и школске управе, Сектор за предшколско и основно образовање. У току је израда Правилника о раду педагошког асистента.

3.3.3. Ромски и педагошки асистенти у пракси - Преглед тренутног стања

Обука асистената ангажованих у оквиру пројекта Министарства просвете и ОЕБС-а

Обуку асистената реализовао је ЦИП - Центар за интерактивну педагогију, у сарадњи са Министарством просвете и Мисијом ОЕБС-а у периоду 2006-2010. године (детаљан опис обуке дат је у Прилогу 11). Обука асистената одвијала се у више циклуса, према динамици њиховог ангажовања и запошљавања, а садржаји обуке пратили су развој улоге и описа посла асистената. Уз сваки семинар, учесници су добијали стручне прилоге који прате обрађене теме, и CD са разноврсном литературом (закони у области образовања, здравља, социјалне заштите и сл, стратешка документа, истраживања, евалуације пројеката и сл).

32 Education for All - Increasing the Availability and Quality of Education for Children from Marginalised Groups (EuropeAid/128424/C/SER/RS).

Обука тзв. прве генерације асистената започела је 2006. године, када је едуковано 54 асистената. Обука тзв. друге генерације асистената³³ и београдских асистената реализована је 2009. и 2010. године. Асистенти су едуковани на семинарима основног и напредног нивоа, на којима су припремани за рад са децом, наставним кадром и школом, родитељима и локалном заједницом.

Асистенти и школски кадар обучавани су заједно током 2009. и 2010. године на два акредитована ЦИП семинара: *Изградња заједнице и конструктивна комуникација у одељењу* и *Ни црно ни бело – сензитивизација за потребе деце и одраслих из мањинских и маргинализованих група*, за које је процењено да су изузетно значајни за рад асистената и потребне промене у школи.

Обуке за асистенте и наставни кадар реализовали су ЦИП стручни тим, ЦИП тренери/це, водитељи/це и предавачи/це из других НВО, представници Министарства просвете, Секретаријата за ромску националну стратегију при Министарству за људска и мањинска права, Покрајинског секретаријата за образовање и културу, Учитељског факултета и Филозофског факултета у Београду, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, Секретаријата за образовање и Секретаријата за социјалну заштиту града Београда, основних школа, као и сами искуснији асистенти.

Табела 1: Шема реализованих обука

I генерација асистената	II генерација асистената	Београдски асистенти
<i>Први циклус обуке</i> ³⁴ асистената, (осам дана), 2006. - <i>Образовање Рома: статус, проблеми и иницијативе</i> (два дана) - <i>Комуникација и сарадња са породицом</i> (три дана) - <i>Полазишта и смернице за рад са децом</i> (три дана)	<i>Први модул обуке педагошких асистената</i> ³⁵ , (четири дана), асистенти, 2009. <i>Други модул обуке педагошких асистената</i> ³⁷ , асистенти, (четири дана), 2009.	<i>Први модул обуке педагошких асистената</i> ³⁶ , (четири дана), асистенти, 2009.
<i>Изградња заједнице и конструктивна комуникација у одељењу</i> ³⁸ , асистенти и школски кадар, (три дана), 2009.		
<i>Ни црно ни бело – сензитивизација за потребе деце и одраслих из мањинских и маргинализованих група</i> ³⁹ , асистенти и школски кадар, (три дана), 2009. и 2010.		

33 Већи број асистената из тзв. друге генерације био је и на иницијалном семинару 2006. године, али нису започели са радом, те се термини прва и друга генерација више односе на дужину рада у школи. Назив београдски асистенти користи се за асистенте обучаване за рад са децом расељеном из насеља испод моста „Газела“ у Београду.

34 Креиран је у сарадњи ЦИП и МП уз коришћење садржаја из више ЦИП семинара.

35 Креиран је у сарадњи ЦИП и МП, био је акредитован од стране министра.

36 У тренутку реализације истекла је акредитација министра, тражена је нова.

37 Креиран је у сарадњи ЦИП и МП, тражена је нова акредитација од министра.

38 ЦИП семинар, који је у тренутку реализације био акредитован од стране министра, а затим и Завода за унапређење образовања и васпитања (ЗУОВ).

39 ЦИП семинар који је акредитован од стране ЗУОВ од 2006.

Динамика обуке, број семинара и учесници: Укупно је реализовано 12 семинара (44 дана обуке).

Циљеви обука могу се груписати у следеће категорије:

- Разумевање ширег контекста улоге асистента (у светлу Декаде инклузије Рома, реформе образовања и сл)
- Разумевање комплексне улоге асистената као носилаца и подржавалаца промена образовних (и других) институција и ромске заједнице
- Разумевање концепта инклузије, социјалне правде и права на квалитетно образовање
- Лично и професионално оснаживање. Припрема асистената за рад у школи: активности на промени образовне институције у правцу инклузивности, рад са децом, њиховим родитељима и локалном заједницом, сарадња са институцијама.

Конципирање обуке за асистенте је било захтевно јер су они разнородна група по више основа: базично образовање (већина има средње стручно образовање, неколико њих су незапослени професионални васпитачи или учитељи, један број се школује за васпитаче и учитеље), искуство у раду са децом (као родитељи) и сарадњи са образовним институцијама (неки имају вишегодишње искуство у оквиру пројеката, док су неким ово први кораци), узраст (велики распон година).

Процена квалитета обука од стране учесника кретала се у распону 3,6 - 3,96 (мах. 4).

Теме обрађиване на семинарима могу се груписати у следеће категорије:

- Статус ромске заједнице (општи и образовни; међународна, национална и локална документа и иницијативе за унапређивање)
- Улоге и искуства асистената у пројекту „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем”
- Појам инклузије и инклузивног образовања
- Сарадња школе и асистента са породицом и заједницом (ромском и институцијама)
- Базична педагошка знања (индивидуализација, како деца уче и како их подржати у учењу, праћење развоја деце, описно (пр)оцењивање; планирање активности и вођење документације)
- Личне вештине (комуникација, сарадње, самопроцена и саморефлексија)
- Образовни систем и институције (институције, тела, самовредновање, регулатива, упис деце у школу)
- Разумевање утицаја контекста школе и средине у којој раде – како се могу искористити могућности, а како превазићи тешкоће и како изабрати приоритете
- Сензитивизација за потребе деце и одраслих из мањинских и маргинализованих група и заштита права деце
- Разумевање механизма стварања предрасуда, стереотипа и опресије и начина за развијање образовних институција и праксе које су недискриминативне и отворене за децу из маргинализованих група
- Изградња заједнице и конструктивна комуникација у одељењу

Подршка асистентима и школама

После иницијалне обуке 2006. године у школама је одређен стручни сарадник (или наставник) као особа за подршку и сарадњу са асистентом, што је пракса која се наставила и касније. Подршку из школских управа (ШУ) давали су просветни саветници, именовани за праћење образовања Рома.

Међутим, планирана професионална подршка асистентима и школама није остварена у пуној мери. ЦИП и МП су 2006. године креирали план који је укључивао и друге облике подршке, као што су заједничке обуке наставника и асистената, менторска подршка од стране асистената ментора (именовано је њих пет са вишегодишњим искуством) и ментора/стручњака из средина у којима раде. Планиране активности су обухватале посете школама у којима раде асистенти ментори, посете ментора школама у којима раде асистенти, тематске састанке и сл. Увођење особе за контакт (координатор активности асистента) између асистената, школа, ШУ, МП и других актера значајно је унапредило функционисање целокупне схеме рада асистената, било у логистичком или у стручном погледу.

Евалуација рада асистента

Евалуацију рада асистената спровео је 2008. године Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, а налази су представљени у документу: *Евалуативно истраживање. Улога асистената за подршку ученицима ромске националне мањине као системске мере у унапређивању образовања Рома.*

„Истраживање је спроведено са циљем да се обезбеде релевантне информације о ефектима мере увођења асистената за подршку ученицима ромске националне мањине у рад васпитно-образовних установа. Очекује се да резултати истраживања допринесу даљем развоју ове системске мере, односно решавању практичних проблема и питања у оквиру свеобухватних активности предвиђених Јединственим акционим планом за Роме у области образовања.”⁴⁰

Истраживање је обухватило рад 24 асистента у 22 основне школе, почев од марта 2007, мада се о њиховом континуираном ангажману може говорити тек од другог полугодишта 2008/09. школске године. И за тако кратко време асистенти су постигли значајне резултате.

„Квантитативни показатељи и квалитативне процене испитаника указују на то да су ромски асистенти у периоду другог полугодишта 2008/09. године остварили позитиван утицај на образовна постигнућа ученика ромске националне мањине, редовност похађања наставе, повећање броја ученика у ваннаставним активностима школа и унапређивање сарадње са родитељима ученика. У свих шест циљних група⁴¹ постоји високо слагање у виђењу места и улоге ромских асистената у васпитно-образовним установама.”⁴²

40 Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Резиме, 2009, стр. 2.

41 Асистенти, наставници који директно сарађују са асистентима, остали наставници у школи, стручни сарадници, ученици ромске националности, родитељи ученика ромске националности.

42 Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Резиме, 2009, стр. 2.

Динамика и број ангажованих асистената

У оквиру раније наведеног пројекта МП и Мисије ОЕБС-а 2006. године, обучена су 54 асистента. Због финансијских ограничења, само 28 асистената ангажовано је у школама у периоду од марта до јуна 2007. године. У децембру 2008. од поменутих 28, 24 асистента тзв. прве генерације било је поново ангажовано од стране МП да ради у 23 школе.⁴³

У току 2009. године, додатних 26 асистената тзв. друге генерације започело је са обуком и радом у 26 школа широм Србије. У Београду је исте године обучено шест асистената за рад у београдским школама у које су уписана деца расељена из нехигијенског насеља испод моста „Газела”, а њихов рад финансира Скупштина града Београда.⁴⁴

Према подацима МП, у Србији у школској 2009/10. години ради 55 асистената у 29 општина и 54 школе, и то 22 мушкарца и 33 жене, од којих је већина узраста од 20 до 40 година (47), само један асистент има више од 60 година.

Што се тиче година искуства на овом радном месту, има асистената који су са радом почели још 1998. године, као и оних који су тек почели да раде. На основу упитника који су попуњавали асистенти и представници школа, дошло се до следећих резултата приказаних у Табели 2 и Табели 3.

Табела 2: Колико година искуства у раду имају асистенти

	не раде	не зна се	до 1 г.	2 г.	3 г.	4 г.	5 г.	6 г.	7 г.	8 г.	11 г.
асистенти (47)	1	1	23	3	7	2	1	/	6	1	2

Табела 3: Колико школа има искуства у континуираном раду са асистентима

	не раде	не зна се	до 1 г.	2 г.	3 г.	4 г.	5 г.	6 г.	7 г.	8 г.	11 г.
школа (53 представника)	4	1	28	4	7	4	/	3	1	1	/

Очигледно је да велики број асистената и школа има још увек мало искуства. Иако 40% асистената има дугогодишње искуство (од три до 11 година), свега 30% школа има асистенте који са њима раде дуже од три године. Од 53 школе, у 32 (60%) асистенти раде мање од једне године (у четири школе нису још почели да раде у тренутку испитивања, у осам школа асистент ради један-два месеца, у 19 школа асистент ради шест-седам месеци, а у једној школи асистент ради годину дана), а 51% асистената нема искуства или ради једну годину (један још није почео да ради, четворо раде месец дана, 16 раде пола године и троје ради годину дана).

43 Списак асистената и школа – прва генерација дат је у Прилогу 8.

44 Списак асистената и школа дат је у Прилогу 10

Стручне квалификације асистената

Највише асистената завршило је средњу економску школу (11), машинску (седам) и гимназију (седам). По пет асистената завршило је пољопривредно-хемијску и техничку школу. Остале школе које су заступљене су грађевинска, електротехничка и музичка (по два асистента), биротехничка, туристичка, саобраћајна, стоматолошка и МОЦ безбедност и заштита (по један асистент).

Од виших школа асистенти су завршили у највећем броју Високу школу за менаџмент (три), а по један асистент је завршио машинску, пољопривредну и техничку школу. Један асистент завршио је Вишу школу за васпитаче.

Један асистент је завршио Факултет уметности – смер виолина, а један Учитељски факултет – професор разредне наставе.

Јако је занимљив податак да 16 асистената студира више школе и факултете: Вишу школу за васпитаче (седам), Физички факултет (један), Географски факултет (један), Вишу школу за менаџмент (двоје), Високу машинско-техничку школу (троје), Музичку академију (један) и Вишу трговачку школу (један). Сви ови подаци указују на мотивацију асистената да се даље школују, али и на чињеницу да постоји потенцијал за запошљавање особа ромске националности на адекватна радна места у образовном систему.

3.3.4.Области рада асистената - опис посла асистената ангажованих од стране МП и ОЕБС

Од асистената се пуно очекује (а и они сами у односу на себе имају висока очекивања) када дође у школу, нпр. да за кратко време реши вишедеценијске проблеме. Делегирају им се различити послови и намењују различите улоге, нпр. да креирају средину у којој се деца осећају прихваћеном; да моделују различите начине за сарадњу и решавање проблема; да посматрају и стичу увид у потребе и интересовања деце, родитеља и школе; планирају свој рад и помажу наставницима у планирању наставе; штите децу; подучавају, организују активности, саветују, помажу...

Као образовани и ангажовани појединци, асистенти су позитивни модел деци и доприносе превазилажењу стереотипа о припадницима ромске заједнице. Ромкиње асистенткиње позитивно утичу на мотивацију девојчица за школовање. Важно је нагласити да асистенти не раде само са децом из ромске заједнице, они често помажу у учењу и другој деци којој је потребна помоћ. Подршка свој деци и сарадња са свим родитељима основни су предуслови да асистенти буду прихваћени и да могу успешно да раде.

На неки начин асистенти компензују недостатак ромског школског кадра (јако је мали број запослених васпитача и наставника Рома), што је велики проблем, посебно у срединама са бројном ромском популацијом. Како је раније напоменуто у тексту, међу асистентима има школованих васпитача и учитеља који би требало да раде у својој струци као стални школски кадар.

Асистенти су често и активисти ромских организација (удружења грађана). Подршка коју добијају од своје организације и углед који она има у заједници су веома значајна помоћ асистентима у раду, али је, са друге стране, некада тешко раздвојити улоге асистента као члана школског тима и као члана ромске НВО. Сагледавање образовног система и установа изнутра помаже им да приближе школу другим члановима ромске заједнице.

Временом су се издиференцирале четири основне области рада асистента, и то: подршка деци у учењу и континуираном школовању, подршка школи за развој инклузивне недискриминативне средине за учење, оснаживање породица и посредовање у сарадњи породица и ромске заједнице са школом и, на крају, сарадња са локалном заједницом. Разноврсним активностима у овим областима асистенти одговарају на потребе различитих актера образовног процеса (деце, породица, школе).

Основне области рада асистента:

Подршка деци у учењу и континуираном школовању

- помоћ деци током наставе (због непознавања језика, недостатка искуства у коришћењу материјала), помоћ у учењу и изради домаћих задатака (индивидуално и групно), припрема за квалификационе испите за упис у средњу школу
- укључивање деце у ваннаставне активности
- лично оснаживање деце (повећање самопоуздања), мотивисање за школовање и бољи успех
- подршка деци у односу са вршњацима (успостављање односа, решавање сукоба), помоћ деци у решавању проблема у школи и код куће

Подршка школи (наставницима, стручној служби и управи) за развој инклузивне недискриминативне средине за учење

- развој школских политика (учешће у изради школских докумената, учешће у раду стручних и управних тела), унапређивање квалитета образовне праксе (планирање и реализација наставе, методологија рада, садржаји), упис деце, праћење развоја, планирање ваннаставних активности
- разумевање специфичности услова живота, традиције и културе ромске заједнице, сарадња са породицом и ромском заједницом, разумевање тешкоћа са којима се деца суочавају и начина како да буду подржана у школовању
- развијање недискриминаторне атмосфере у школи у којој се сва, па и ромска деца и породице осећају прихваћено и добродошло
- повезивање школе са релевантним институцијама

Оснаживање породица и посредовање у сарадњи породица и ромске заједнице са школом

- подржавање мотивације родитеља за школовање деце, развијање родитељских компетенција, подршка у заступању права деце
- специфична подршка породици (остваривање права на здравствену и социјалну заштиту, добијање личних докумената, хуманитарна помоћ)
- посредовање сарадње са школом и другим институцијама
- активности у ромској заједници на заступању права и обавезе деце да се школују

Сарадња са локалном заједницом

- са локалном самоуправом и релевантним институцијама (центри социјалне и здравствене заштите, полиција) на заступању права деце и решавању њихових конкретних проблема
- са другим породицама у школи (подршка деци у учењу, сензитивизација за школовање деце из ромске заједнице)
- са медијима (сензитивизација за проблеме ромске заједнице, промоција права на образовање, промоција улоге асистента, проблема деце и потребне подршке, успешних примера)
- Асистенти остварују сарадњу са представницима Министарства просвете, Министарства за људска и мањинска права, школских управа, служба локалне самоуправе, Црвеног крста, хуманитарних организација, НВО, цркве, полиције, центара за социјални рад, институција културе, медија, домова здравља. Сарађују и са ромским координаторима и здравственим медијаторкама у срединама у којима они раде

Може се рећи да тренутно у Србији педагошки асистенти у великом броју случајева имају и улогу асистента и улогу медијатора. Такође су и активисти, јер истовремено штите и заступају права деце (стварају услове да се деца школују, да, ако желе, користе свој језик, да не буду дискриминисана), оснажују породице (помажу у решавању проблема, креирају услове да се ромски родитељи укључе у рад школе) и образовне установе (помажу у настави, утичу на присутност и успех ученика, посредују у конфликтима) и повезују релевантне установе и институције (центре за социјални рад, домове здравља) и посредују између ромске и већинске заједнице, помажу успостављању бољег разумевања, поверења, поштовања и сарадње.

(Детаљан опис посла асистента, још увек важећи, дат је у Прилогу 1)

Па ипак, без обзира на опис посла, реалност је другачија. На планирање рада асистента и избор приоритета и врсту активности у великој мери утиче више фактора, међу којима су: број ученика из ромске заједнице (укупан број, распоред по одељењима и разредима), проблеми са којима се деца сусрећу (укључивање у школу, редовност похађања, школски успех), припремљеност деце за полазак у школу (похађање припремног предшколског програма), специфичности ромске заједнице (језик, услови живота, изолованост/интегрисаност у ширу заједницу, да ли поседују документа), квалитет односа између ромске заједнице и школе (да ли се деца школују, да ли је успостављена сарадња). Од посебног значаја су очекивања школа и наставника, као и њихова отвореност за сарадњу са асистентима (скривени курикулум, отпори, општа клима у школи, став директора и стручних сарадника).

Асистенти и представници школа су рангирани време – број сати које асистент посвећује реализацији активности у оквиру четири области рада (директна подршка деци у учењу, активности са породицом и у ромској заједници, активности на нивоу школе и активности у локалној заједници). И једни и други се слажу да асистенти највише (најдуже) раде непосредно са ученицима⁴⁵. Добијени резултати су приказани у Табели 4.

⁴⁵ У упитницима које су попуњавали за потребе ове публикације представници школа и асистенти су сваку од четири области рада рангирани од 1 до 4 (ранг 1 је добила област у којој су највише ангажовани, а ранг 4 област рада у којој су најмање ангажовани).

**Табела 4: Како асистенти и наставни кадар
процењују временско ангажовање асистената у четири области рада**

	Рад са децом ⁴⁶	Рад са породицом и ромском заједницом ⁴⁷	Активности у локалној заједници ⁴⁸	Активности у школи ⁴⁹
Асистенти	1,44	2,16	2,96	3,11
Школски кадар	1,65	2,00	2,76	3,23

Занимљиво је да су асистенти и представници школа готово идентично проценили временско ангажовање асистената и да су ранг два добиле активности везане за сарадњу са породицом и ромском заједницом, ранг три сарадња са локалном заједницом, тј. релевантним институцијама, а најнижи ранг активности на нивоу школе. Једина разлика у проценама наставног кадра и асистената односи се на активности у школи, ниједан представник школе није их рангирао са један, а три асистента јесу.

Добијени резултати на први поглед делују охрабрујуће, јер је опште прихваћено мишљење да су подршка деци и породици најзначајније области рада асистената и да у тој сфери они могу да дају највећи допринос, а да су активности на нивоу школе мање значајне. До таласа нове реформе 2009, МП и школе нису благонаклоно гледале на овај аспект рада асистената, тако да је тек друга генерација асистената озбиљније обучавања за учешће у раду школских тела, за израду развојног плана, школског програма и других докумената и за самовредновање рада школе. Искуства из пројеката и мишљења стручњака говоре да је промена на нивоу образовне институције управо најважнија за развијање инклузивне образовне средине и стварне промене у образовном систему.

Потребно је још пуно рада да би асистенти стварно били перципирани као део школског колектива, на начин који то дефинише Закон о основама система образовања и васпитања. Пре свега, потребна је јасна порука Министарства просвете за развијање улоге асистената у овом смеру и стварна подршка, како школи, тако и асистентима да је и остваре. Образовне институције такође морају желети да се мењају за добробит све деце, а не само да решавају горуће проблеме. Педагошки асистенти морају бити отворени да разумеју како функционишу образовне институције и систем у целини, креативни у налажењу начина за њихову промену и спремни да пуно уче и развијају своју професионалну улогу, упркос свим потешкоћама и нејасноћама на које могу наићи. Уколико се ове промене не десе, постоји опасност да асистенти остану на маргинама - да решавају проблеме поједине деце и/или група деце и раде послове за које наставни кадар мисли да излазе из оквира њихове традиционалне улоге (нпр. организовање активности у ромским насељима, помоћ око прикупљања докумената, указивање на случајеве дискриминације којој су деца изложена) или не желе да раде (сарадња са породицом, помоћ у учењу).

46 Подршка деци у учењу и континуираном школовању

47 Оснаживање породица и посредовање у сарадњи породица и ромске заједнице са школом

48 Сарадња са локалном заједницом

49 Подршка школи (наставницима, стручној служби и управи) за развој инклузивне недискриминативне средине за учење

4. Педагошки/ромски асистенти виђени очима кључних учесника у образовању

*„Деца имају своју добру вилу у школи”
учитељица*

4.1. Смисао и значај улоге педагошких (ромских) асистената

*„Фале се деца. Кажу: мама, према нама је добар.”
мајка, Ромкиња, из Ниша*

На основу исказа⁵⁰ деце, родитеља, педагошких асистената, као и учитеља, директора и стручних сарадника може се закључити да постоји једнако разумевање значаја мере увођења педагошких асистената у процес образовања Рома.

Сви се слажу да педагошки асистенти својим ангажманом доприносе:

Изградњи социјалне кохезије у образовној установи, локалној заједници и друштву – Укључивање ромске деце и породица у школски систем, прилагођавање школске средине образовним потребама Рома, обезбеђивање подршке деци и њиховим породицама од стране институција и служби као што су центри за социјални рад и домови здравља, превазилажење административних баријера уз ангажман локалних самоуправа, укључивање већинске заједнице у активности инклузије Рома утиче на померање ромске заједнице са маргине друштва (демаргинализацију ромске заједнице), укључивање Рома у токове друштвеног живота и грађење равноправне позиције са другима у локалној заједници и друштву у целини.

*„Асистент помаже повезивању свих актера важних за образовање: школе, породице, локалне заједнице, других институција.”
наставница разредне наставе*

*„Асистенти помажу да Роми постану део друштва.”
педагошки асистент*

50 Искази асистената и представника школа прикупљени на основу упитника, а деце и родитеља на основу фокус група

„Она нам помаже да одемо код лекара, мој тата није хтео да нас води,
па нам је помогла.”
дете, из Суботице

„Она је ту да каже да наша деца немају књиге, немамо пара за ужину и да је тешко
да им купимо одећу.”
отац, Ром, из Суботице

„Деца су ишла код зубара, на преглед, помаже му да учи на часу, да добро пише, у
улици почињу деца да се играју заједно, не само у школи... иду на рођендане.”
отац, Ром, из Суботице

„Само сви заједно можемо постићи добре резултате.”
педагошки асистент

Демократизацији образовања кроз активну партиципацију Рома у процесу образовања своје заједнице, учешће у стручним телима школе, планирању и реализацији активности подршке деци, афирмацију специфичне стручности и равноправан третман у педагошкој пракси. Асистент је заступник и промотер и доприноси стварању услова за остваривање једнаких права на доступност квалитетног образовања за Роме.

„Променио се однос наставника према ученицима ромске националности.”
мајка, Ромкиња, из Крагујевца

„Кад ми он каже нешто да радим и да учим, даје ми да радим и пишем како ја хоћу.”
дете, из Ниша

„Асистент учествује у стручним телима школе и даје предлоге.”
наставник

Већој доступности образовања – Интензивнији рад асистената у ромској заједници, благовремено информисање о институционалним процедурама, превазилажење административних баријера, успостављање поверења у институције, подизање мотивације родитеља за школовање њихове деце резултира повећаним обухватом ромске деце у процесу образовања.

„Асистент нам је обезбедио књиге за децу и школски прибор. Помогао нам је да остваримо дечији додаток са координатором за ромска питања. Нисмо имали документа.”
отац, Ром, из Крагујевца

*„(Она, асистенткиња) донела је одећу за децу, ако немаш да га опремиш, онда не може да иде у школу,”
мајка, Ромкиња, из Суботице*

*„Дао ми је свеске, оловке, бојице и гумице.”
дете, из Ниша*

*„Нама је добро, можемо да је питамо шта да радимо, где да се упишемо у коју средњу школу. Она није стално са нама, али се видимо и чујемо са њом.”
дете, из Суботице*

*„...Наша деца ће бити у вртићу и имаће превоз до њега, средила је са општином, моја деца сада иду редовно у школу, не касне”⁵¹
мајка, Ромкиња, из Суботице*

*„Асистенти помажу да се у образовање укључи више ромске деце и да имају боље постигнуће.”
наставница*

*„Асистенти мотивишу родитеље за школовање њихове деце и подижу свест о значају образовања у ромској заједници.”
директор*

Подизању квалитета образовања и образовних исхода – Промоцијом и преношењем вредности ромске заједнице асистент утиче на разумевање ромске културе и специфичности услова и начина живота Рома. На тај начин ромска традиција, култура и језик постају присутни у школском окружењу. Боље разумевање образовних потреба ученика ромске националности утиче на индивидуализацију педагошког приступа, увођење разноврсних метода подучавања, обogaћивање школског окружења, а додатна подршка у учењу омогућује боље школско постигнуће и шире перспективе школовања. Посебно је значајан непосредан рад са децом – усвајање градива, помоћ код домаћих задатака.

*„Старије дете уз помоћ асистента уписало је медицинску школу и добија стипендију. Најмлађе дете, предшколца, потпуно опремио за полазак у школу. Мужу помогао око запослења.”
мајка, Ромкиња, из Крагујевца*

51 Реч је о деци која живе далеко од вртића а узраста су који одговара узрасту деце која треба да крену у школу или предшколски припремни програм.

„(асистент) Учи нас. Зато што учим да пишем, оћу да завршим школу.”
дете, из Ниша

„Долази код мене кући, кад сам срећан, кад му кажем да сам урадио домаћи.”
дете, из Ниша

„Асистент помаже да се не Ромима приближи култура Рома и да деца имају једнаке шансе.”
педагошки асистент

„Асистент помаже да се разбију предрасуде о Ромима.”
наставник

„На рад са ромском децом се гледа озбиљније, уводе се нове методе рада. Наставници су схватили да им у раду са ромском децом треба више стрпљења, да морају да им посвете пажњу.”
педагошки асистент

Сви испитаници се слажу да је **добит** од рада педагошких асистената велика и вишеструка. Евидентно је да асистенти својим радом и присуством у образовном контексту стварају услове у којима деца, родитељи, ромска заједница, школа у целини и стручни кадар у њој пролазе кроз промене, развијају се и уче да прихватају свој део одговорности у процесу образовања и како би се достигли постављени стандарди и исходи.

„Што се труди око наше деце, зато сам срећна. Много су научили поред њега.”
мајка, Ромкиња, из Ниша

Што се тиче деце, добити од рада асистената могу се сврстати у следеће категорије:

Психо-социјална подршка је изузетно важна и утиче на развој позитивне слике о себи, осећања сигурности и самопоштовања код деце. Деца стичу поверење у себе и друге, развијају осећање припадности школској заједници и осећају се оснажено, срећно и опуштено.

„Ја сам била стидљива и сада нисам. Сада сам каква јесам.”
дете, из Ниша

„(Осећам се кад је асистент ту) Нестидљиво, добро, баш онако врло интелигентно. Зато што са њим добро учимо, јер је он стварно добар и није строг. Врло је поштен човек.”
дете, из Ниша

„За мене је учинио да ме је учио више него другу децу (остали реагују: 'Ма дај'), да ја будем срећна. Дошао је код нас кући да пита зашто мој брат није долазио у школу.”
дете, из Ниша

„У почетку деца су била повучена, стидљивија, сада није тако.”
мајка, Ромкиња, из Суботице

„Деца су почела да учествују у раду на часу – имају осећај да и они вреде.”
педагошки асистент

Подршка у учењу, која представља део редовног школског рада (допунска настава, провежбавање, надокнађивање пропуштеног градива), али и она која га превазилази код деце утиче на развој виших нивоа аспирација.

„Деца успешније савладавају наставно градиво зато што је настава и подршка коју добијају циљана и индивидуализована према њиховим потребама.”
наставница

„Научио ме је како да користим интернет. Инсталирао ми је компјутер код куће”
дете, из Крагујевца

„Волим што је ту. Даће ми књигу да читам, јер ми је досадно на распусту. Рекла је мојем тати да идем код лекара да носим наочаре.”
дете, из Суботице

„(Асистент треба) Још више да ме учи и прво да буде 5 мин. математика, а српски 10 мин. Да бих што више учила и да не будем неписмена.”
дете, из Ниша

„Учи нас да не бисмо били неписмени, учи нас математику. Зато што ја волим математику. Волим да учим. Волим да будем писмена – волим да помогнем деци да све знају.”
дете, из Ниша

Обезбеђивање материјалне и административне подршке, помоћ око прибављања документа, уџбеника и школског прибора за децу, али и одеће и обуће, уколико за тим постоји потреба, они показују интересовање за опште стање детета, као и породице.

*„... Помогла је да се мој брат упише у вртић, школу. Рекла нам је да идемо код лекара, помогла ми је да имам јакну”
дете, из Суботице*

Решавање веома конкретних проблема, који могу озбиљно да угрозе будућност деце.

*„Када сам имао проблем у школи, кад су хтели да ме искључе асистент ми је помогао да останем у школи”
дете, из Крагујевца*

Превазилажење језичких баријера и промовисање ромског језика, традиције и културе. На тај начин они постају део школског контекста и представљају спону између породице и заједнице из које деца долазе и образовног контекста.

*„Важно им је да могу да говоре свој језик у школи и на часу слободно”,
педагошки асистент*

*„Кад пусти музику и ми знамо ту музику и певамо.”
дете, Ниш*

Сви ови видови подршке утичу да се код деце развије мотивација за учење и образовање, формирају радне навике, постигне редовност у похађању наставе и побољша школско постигнуће. Наставници посебно истичу да су асистенти *„добри модели за децу на које могу да се угледају и који показују да учење даје резултате.”* Такође се показало да су асистенти утицали на побољшану комуникацију између ученика Рома и наставника.

*„Дружимо се, разговарамо са учитељицом више.”
дете, из Суботице*

Занимљиво је што има мало одговора који указују да се побољшала комуникација ученика ромске националности са другим ученицима.

*„Нама је лепо са њом, волела бих да је стално у боравку, мени је глупо без ње у школи... и без школе је досадно. Заједно смо и дружимо се и радимо српски, математику. Тако знам математику. Ту се дружим са Јованом, Фердијем... Данијелом и по мало са осталима.”
дете, из Суботице*

Много већи акценат је стављен на школска постигнућа и чини се да су асистенти највећи део времена усмерени на пружање подршке ромској деци у учењу и истрајавању у школовању. То дешава вероватно зато што је у школи академско постигнуће у првом плану, док су социјални односи и интеракције међу децом мање важне. То би требало да се промени, па и сама деца наводе да

би волела да се асистенти више са њима друже у ваннаставним активностима, као и на часовима физичког васпитања.

*„Асистент је ОК! Мада ме мало дави око учења.”
дете, из Крагујевца*

*„Треба (асистент) да више посећује час физичког и да се игра са нама.”
дете, из Крагујевца*

Родитељи, када је реч о асистентима, пре свега истичу захвалност коју осећају.

*„Захвални смо на помоћи око учења.”
мајка, Ромкиња, из Суботице*

*„Захвални смо што неко посебно води рачуна и помаже нашој деци.”
отац, Ром, из Суботице*

Највећу добит родитељи виде у ангажовању асистената у подучавању деце и утицај на побољшање њиховог успеха у школи. Током школске године родитељи редовно имају сазнања о напредовању њихове деце у школи. Подршка коју деца добијају у учењу од асистената надокнађује недостатак компетенција родитеља да им је сами пруже и немогућности да им због материјалне ситуације плате приватне часове.

*„Лакше ми је, ја сам неписмена, не могу ништа да помогнем код куће.”
мајка, Ромкиња, из Крагујевца*

*„Да су деца писмена, да знају да се сутра потпишу. Да се образују деца.”
мајка, из Ниша*

*„Имамо више информација о школовању деце.”
отац, Ром, из Суботице*

*„(Асистент) Увек нас на време обавештава кад постоје одређени проблеми у школи”
отац, Ром, из Крагујевца*

Присуство асистената у школи оснажује родитеље, јача њихово поверење у школу, као и мотивацију за школовање деце. Оно их чини и слободнијима да постављају питања, износе своја мишљења.

*„Осећамо се сигурно, има неко ко брине о деци.”
отац, Ром, из Суботице*

*„Осећам велико олакшање, јер знам да моје дете може у сваком тренутку да се
обрати за помоћ асистенту”
мајка, Ромкиња, из Крагујевца*

*„Родитељи имају осећај да деца у школи нису одбачена и да су део средине у којој
живе.”
педагошки асистент*

Расте учешће родитеља на родитељским састанцима, а комуникација са школом је „једнос-
тавнија, бржа и ефективнија.” Родитељи се осећају сигурније и опуштеније у комуникацији са
школом.

*„Није било проблема са децом, нисмо морали често да одемо код учитељице да се
жалимо на успех. Када смо дошли на родитељски, није било проблема. Причало се
пре да треба дисциплина да се поправи, да се не туку.
мајка, Ромкиња, из Суботице*

*„Кад седи са децом и учи их и мени је драго. Слободнија сам са њим него са учи-
тељицом и драго ми је што неко ради са децом.”
мајка, Ромкиња, из Ниша*

Родитељи имају помоћ приликом прибављања докумената која су потребна деци за упис у
школу, као и приликом самог уписа укључујући и тестирање.

*„Добили смо документе, извод из матичних књига рођених, јавила нам је да треба
да се упишу деца у школу, лепо од ње, хвала јој.
отац, Ром, из Суботице*

Поред тога уз подршку асистената, родитељи успевају да остваре право на друге видове
подршке.

*„Информисао нас је за конкурс Министарства за људска и мањинска права (за
компјутере). Дете је добило стипендију од Скупштине града за одличне ученике.
Деца су добила и прибор за школу.”
отац, Ром, из Крагујевца*

Занимљиво је осећање поноса код неких родитеља што кроз улогу ромских асистената ромска популација добија на значају.

*„Добро је да и ми Роми имамо школоване људе који могу да раде у школи”
отац, Ром, из Крагујевца*

Што се тиче ромске заједнице ангажовање асистената и подршка њиховом развоју значајна је за формирање ромске елите која може много да помогне у афирмацији заједнице. Асистенти доприносе смањивању предрасуда о Ромима у већинској заједници и развијању позитивног става према Ромима. У асистенту Роми имају свог заступника, који доприноси да остварују своја права у образовању и да се ублаже разлике које су узроковане друштвеном искљученошћу ромске заједнице.

*„Помоћ у остваривању права ромске заједнице, заступање њених интереса, подизање националне свести, смањивање стереотипа о Ромима, мост у повезивању са већинском популацијом и остваривање боље сарадње са институцијама.”
педагошки асистент*

Кроз рад педагошког асистента школа се додатно оснажује, јер увећава знања о специфичности образовних потреба Рома и добија прилику да развије вештине како да у пракси спроведе концепт инклузивног образовања. Асистент доприноси повећању броја деце у школи, њиховом бољем школском успеху и постигнућу, смањивању изостајања и понављања чиме се побољшавају резултати рада школе и повећава њен углед у заједници. Постиге се боље разумевање положаја ромске заједнице од стране школског кадра, а комуникација са родитељима ученика ромске националности се унапређује.

*„Школа постаје место за обезбеђивање једнаких услова за све, у којој је свако уважен и може да постиже жељени циљ.”
наставник*

У асистенту просветни кадар добио је сарадника и партнера у подршци ромској деци у образовању. Помоћ коју добијају од асистента је разноврсна и огледа се у бољем разумевању и решавању индивидуалних проблема ученика, превазилажењу језичке баријере, бољој организацији наставе и наставног процеса, постизању боље сарадње са родитељима. Наставници се осећају растерећенима јер асистент помаже деци у учењу и лакшем савладавању градива.

*„Осећам се сигурније, јер сада имам некога са ким могу да поделим проблеме и решим ситуације у којима сам се раније осећала беспомоћно.”
наставница*

Стручни сарадници, такође, високо вреднују добит коју имају од асистента и третирају га равноправно.

„Школа нема педагога, па ми је први сарадник. Преузела је велики број индивидуалних разговора са децом, олакшала комуникацију са родитељима, преузела сарадњу са локалном заједницом, упућује наставнике у специфичности услова живота деце.”
психолог

Асистент се види као неко од кога има много да се научи и утиче да се наставници отворе за различитост и овладају новим компетенцијама.

„Учим и боље упознајем обичаје и традицију Рома и то ми помаже да боље комуницирам са родитељима.”
наставница

„Мењала сам се уз сарадњу са педагошким асистентом. Највећа моја промена је та да сам почела са СЛУШАМ и да ЧУЈЕМ и да не доносим никакве одлуке или суд на пречац. Сада схватам да сви ми нисмо желели да видимо битне ствари у свом окружењу.”
наставница

4.2. Мотивација асистената за рад у школи

Највећа добит за асистенте јесте лична сатисфакција да помажу својој заједници и да својим радом доприносе рушењу стереотипа и предрасуда о Ромима.

„Осећам велико задовољство и испуњење што учествујем у остваривању промена у друштву.”

на овај или сличан начин готово сви асистенти говоре о овој теми.

Нова улога донела им је већи углед, уважавање и поштовање у заједници, а посебно их охрабрује поверење које у њих имају деца, родитељи, наставници и сви са којима сарађују. Најзадовољнији су директним ефектима свог рада.

„Родитељи постају заинтересованији за школовање деце, више им помажем.”
педагошки асистент

„Склањамо их са улице (децу). Срећан сам када свако ромско дете заврши школу. То ми даје веру да је промена могућа и да мој рад има смисла.”
педагошки асистент

Лични раст и развој, могућност да обезбеде личну егзистенцију радећи посао који доприноси унапређењу статуса сопствене заједнице – код асистената рађа осећање поноса и задовољства.

„Део сам образовног система и поносан сам што доприносим еманципацији ромске заједнице.”

педагошки асистент

Када се говори о мотивацији асистената да раде у школи, и асистенти и представници образовних установа сматрају да асистенти тај посао обављају због могућности да:

Стекну нова знања и вештине, по којима се они који обављају одређени посао разликују од „обичних” грађана – радећи овај посао они се усавршавају, стичу нова знања и вештине, постају компетентнији. Иако њихово примарно образовање у највећем броју случајева није везано за образовне профиле, кроз стручно усавршавање они се оснажују да раде у образовању. Расте им интринзичка мотивација за даље школовање.

„Желим да учим и да се усавршавам. То помаже мени, а деци показује да образовање има смисла”

педагошки асистент

„Ја имам знања која фале људима у школи, знам језик, знам о људским правима, како се пишу пројекти и о лидерству.”

педагошки асистент

Активно партиципацирају и развијају аутономију – радећи овај посао, асистенти добијају прилику да учествују у доношењу одлука које утичу на тренутни статус деце, али и на своју будућност. Такође, имају могућност да утичу на свој професионални развој, да донесу одлуку о даљем школовању и формализовању свог образовања. Могућности избора су им веће, а социјална мрежа шири. Кроз партиципацију прихватају већу одговорност и за себе и за заједницу којој припадају, а на тај начин постају агенси промене, напуштајући улогу „немоћне” жртве система. Када су асистенти укључени у рад стручних тела школе, промене се дешавају брже и имају већи ефекат.

Стекну престиж и реноме у заједници – асистенти истичу да радећи овај посао стичу бољу слику о себи, а самим тим и утичу на промену слике о заједници којој припадају. Они постају нова елита, која је цењена и у ромској и већинској популацији због добробити коју доносе ромској деци, али и друштву у целини. У школском колективу их уважавају (у највећем броју случајева), јер доприносе решавању проблема који су до њиховог доласка изгледали нерешиви. У ромској заједници су уважени јер раде у образовном систему, и уз њихову подршку положај и успех деце се мења на боље.

„Потреба за послом и бољим материјалним положајем”

директор

„За Роме је овај посао могућност да остваре успех, да се афирмишу и да им се прави статус”

наставник

„Треба имати визију да нема напретка без образовања. Треба имати конкретна знања о образовном систему, како функционише, и то делити са свима и у школи и у ромској заједници. Углед је најважнији.”
асистент

Утичу на промену слике друштва о групи којој припадају и на заштиту права својих сународника, пре свега деце – пружајући помоћ припадницима сопственог народа при превазилажењу баријера у процесу образовања и интеграције у друштво, асистенти утичу на повећање обухвата ромске деце образовањем, њихов останак у систему, постизање бољих резултата. Асистенти имају лично искуство у школовању, па самим тим и већи капацитет за емпатију са децом и проблемима са којима се суочавају.

„Асистенти желе бољу будућност за ромску децу”
наставница

„Желим да ромска популација увиди да образовање може побољшати положај у коме се налази.”
асистент

„Ја волим свој народ и желим да се Роми еманципују и интегришу у друштво”
асистент

„Желим да Роми буду прихваћени, јер су дискриминисани и немају иста права”
асистент

Занимљиво је да су наведене компоненте управо оно што чини једну професију, што би могло да значи да је кроз вишегодишњи практични рад настало ново занимање и да га сада само треба формализовати. Такође, наведене компоненте указују на правце будућег развоја и унапређења ове професије. Хармоничност у реализацији свих компоненти доводи до оптималног професионалног развоја и рађања задовољства, како занимањем, тако и могућностима самореализације и останку у оквирима њега.

Мотивација за рад педагошких асистената, посматрана из угла различитих актера у процесу образовања ромске деце, обухвата пре свега отворене могућности за проширивање знања и вештина, овладавање савременим технологијама и суштинска је основа за раст, развој и укључивање у друштвене токове. Овај увид нам омогућава да и даље преиспитујемо флексибилност образовног система у смислу увођења нових образовних стратегија, а у складу са тим, и промене улога и одговорности запослених у образовању, ако говоримо о унапређивању квалитета образовања за сву децу. Локације за учење се морају ширити, ван образовних институција, на целокупан простор локалних заједница, уз уважавање различитости и узимајући у обзир ресурсе стручних институција и невладиних организација.

4.3. Успешни асистент – снага, знање, вештине

*„Ром сам и сви ме знају.”
асистент*

*„Са сваким решеним проблемом и завршеном школском годином, осећам да сам све успешнија, јер се виде резултати.”
асистент*

*„Треба имати снаге да се превазиђу и издрже ситуације дискриминације. То је много тешко.”
асистент*

*„Треба истрајност да би се разбиле предрасуде о ромској деци и њиховом школовању.”
асистенткиња*

Описујући знања, вештине и искуство потребно за обављање овог посла асистенти говоре о комплексности улоге коју имају. Профил идеалног асистената/асистенткиње, како би га описали они који тај посао раде, изгледао би овако.

Успешан асистент:

- Има визију о деци са којом ради, о себи и о заједници којој припада. Посао који ради види као начин еманципације ромске заједнице и креирања боље будућности за децу. Вреднује образовање и верује у његову моћ.
- Жели да учи и унапређује своја знања и вештине. Зна које су му слабе тачке и ради на томе да се усавршава, како у колективу учећи од наставног кадра, тако и у ромској заједници учећи од деце и њихових родитеља. Користи могућности стручног усавршавања. Иде на тренинге.
- Има лични интегритет, добру слику о себи и снагу да се носи са различитим ситуацијама које су непријатне и болне. Поносан је на своју етничку припадност, познаје свој језик, традицију и културу и жели да код деце изгради исто. Брани свој интегритет, интегритет деце и заједнице кад су угрожени, тако што скреће пажњу на оно што се дешава и тражи решења.
- Добро познаје децу и породице са којима ради, али исто тако познаје образовни систем, његове добре стране и ограничења.
- Има развијено осећање одговорности. Поштује обавезе у вези са улогом коју обавља, придржава се договора.
- Гаји односе узајамног поштовања са децом, родитељима, представницима локалне заједнице, као и са школском администрацијом. Комуницира са свима, слуша шта други имају да кажу, не препричава оно што зна о деци, породици и школи.

- Поштован је, како у ромској заједници, тако и у школи и широј локалној заједници – и међу Ромима и међу припадницима других група. Стиче познанства и неке проблеме може да реши користећи углед који има.
- Показује амбицију, жели да успе, а свој успех најчешће дефинише резултатима које постижу деца.
- Уме да примени стечена знања у пракси. Користи ресурсе који су му доступни у образовној институцији.
- Одликује се истрајношћу и систематичношћу. Има свест о томе да се укореење предрасуде према Ромима не могу превазићи лако и брзо, као и навике које постоје у ромској заједници у односу на образовање.
- Зна да решава проблеме самостално, а такође и да тражи помоћ од искуснијих колега. При решавању проблема је тактичан и толерантан.
- Има развијену емпатију. Разуме децу и ромске породице, а такође и просветне раднике.
- У сарадњи са другима је отворен, подржавајући. Има комуникативне способности, нуди помоћ, подршку, оптимизам и охрабрење, а исто тражи од других када се нађе у тешким ситуацијама.
- Прилагодљив је и сналажљив, уме да процени ситуацију и да јој прилагоди понашање, да пронађе алтернативне начине остваривања циљева.
- Има развијен смисао за хумор.
- Увек ради у интересу деце, штити их од непријатности, помаже им у учењу и остваривању добрих односа са вршњацима. Ради са свом децом у школи – не дели их по националној и етничкој припадности.

Деца код асистената највише цене то што им помажају, што су присутни за њих, што их слушају и што знају да их посаветују.

„На часу нам помаже да пишемо, радимо математику, даје нам оловке, иде са нама у шетњу, дође код нас кући, али неће да остане на кафи. Добра је и учи са нама.”
дете, из Суботице

„... То што буде поред нас, добра је.”
дете, из Суботице

„Слуша нас шта нам треба”
дете, из Суботице

„Кад се ми смејемо и он се смеје.”
дете, из Ниша

„Говори нам шта је добро, а шта лоше.”
дете, из Суботице

„... Јавила је учитељици када сам био болестан, рекла је мами када је родитељски”
дете, из Суботице

„Помаже ми у учењу, не виче кад не знам. Шали се са нама, саветује ме шта је од
занимања добро да упишем.”
дете, из Крагујевца

„Ради домаће задатке са мном. Саветује нас коју школу да упишемо кад завршимо
ОШ”
дете, из Крагујевца

„Асистент ме стално пита како сам, како учим и имам ли неких проблема”
дете, из Крагујевца

4.4. Промене настале увођењем асистената у школе

Шта о променама кажу асистенти?

„Променило се много. У зборници се наставници више не жале на ромску децу.”
педагошки асистент

„Деца су почела да се зближавају. Нема више дискриминације.”
педагошки асистент

„Родитељи сада рађе долазе у школу. И даје им се више информација него раније.
Имају помоћ у решавања проблема, као што су документа за децу.”
педагошки асистент

„Школе које имају асистенте више међусобно сарађују.”
педагошки асистент

„Школе су стекле велики углед у ромској заједници. Родитељи имају поверења у њих
и доводе децу.”
Педагошки асистент

Ово су неки од исказа асистената који се односе на промене у школи за које они верују да су резултат њиховог рада. Очигледно је да се већина промена односи на промену климе у школи и креирање услова у којима се деца осећају прихваћено, уважено, у којима постижу боље академске резултате и изграђују квалитетније контакте са вршњацима.

Поред промене климе, истиче се промена праксе подучавања, изналагање нових начина рада, другачији приступ деци и њиховим стиловима учења и образовним потребама. Такође је занимљиво истицање побољшања сарадње у оквиру колектива, али и међу школама које су суочене са истим изазовима.

Углед који су школе стекле у ромској заједници од изузетног је значаја јер имплицитно указује на један од најприсутнијих проблема у школовању ромске деце, а то је неповерење које родитељи гаје према образовном систему.

Занимљиво је да већина асистената види промене у деци и њиховом положају (веће самопоуздање, бољи успех, бољи односи са другима) и образовној установи. Најмање одговора се односи на родитеље и они су формулисани на очекивани начин, тачније, тврди се да више долазе у школу.

У перципирању промена просветни радници деле готово идентично мишљење са асистентима.

Као да су школе постале отвореније за прихватање ромске деце...

„Губи се отпор према уписивању ученика ромске националности у школу, страх да ћемо постати 'ромска школа', јер је одговорност подељена и постоје показатељи да се нешто ипак може учинити.”
директор

Један број наставника сматра да су асистенти донели позитивну енергију у колектив...

„Атмосфера у школи је лепша и опуштенија. Унео је ведрину у колектив.”
психолог

Запослени у школама велики акценат стављају на личне промене које су доживели од доласка асистената, а које се пре свега огледају у њиховом бољем разумевању проблема ромске заједнице, већој мотивисаности и заинтересованости за рад са ученицима Ромима, порасту самопоштовања и вере у сопствену професију, као и порасту очекивања у односу на успех ромске деце у школовању. Али, пре и изнад свега, асистенти су допринели смањењу предрасуда и већој отворености за различитости.

„Схватила сам значај заједништва.”
наставница

„Осећам се сигурније, јер знам да постоји неко ко може да помогне, не зависи све од мене већ делимо одговорност.”
наставница

„Сама сам постала упорнија и позитивнија у раду. Гледајући и дивећи се њеној упорности (асистенткиње), открила сам да су промене ипак могуће и тамо где су деловале немогуће.”
наставница

„Моја највећа промена је што сам отклонила многе сумње у погледу ромског идентитета, постала сам флексибилнија у погледу сарадње и дружења са Ромима.”
наставница

Очигледно је да су промене велике, а неке од њих и неочекиване, нпр. сарадња међу школама. Изгледа да су ромски асистенти, тј. њихов рад и проблеми које решавају са наставним кадром, постали нов начин повезивања школа, који се може сматрати корисним и који може допринети још већој промоцији улоге асистента и потенцијала за успех у образовању ромске деце.

- Мало се променило. Неки наставници су постали толерантнији, а неки и даље „минирају“.

Чини се да деца „виде и осећају промене”, јер радо говоре о њима. Од када је асистент у школи, деца су редовнија, постижу боље резултате, уче лакше и са већом радошћу, чешће комуницирају са учитељицама, прво преко асистената, а онда и самостално. У школи се више смеју и више друже. Свесни су да су им родитељи више информисани и укљученији, као и то да асистенти блиско сарађују са наставницима, тако да се простор у коме су „сами на своме” смањује.

„... Јесте, све се променило. Неки чешће долазе у школу. Срамота ме је да кажем учитељици да хоћу да читам, да ми треба нека књига, па сам рекла њој.”
дете, из Суботице

„Научио ме је да читам, да пишем слова, да бројим”
дете, из Ниша

„Све. Кад смо били у први разред, научио нас је слова, да рачунамо, да будемо мирни. Помаже ми кад радимо тест.”
дете, из Ниша

„Учење се променило, другачије учим. Неки пут учимо слова, неки пут рачунамо.”
дете, из Ниша

„Редовније сам ишла у школу, јер често асистент разговара са родитељима кад нас посећује код куће”
дете, из Крагујевца

Родитељи највеће промене виде у повећању броја ромске деце у образовним установама. Сматрају да се и дисциплина изузетно поправила, да се насиље међу децом смањило, да су боље обавештени и да имају са киме да деле одговорност, као и некога на кога могу да се ослоне.

„Дисциплина се поправила. Видели су да се други туку па су и они, и то су пренели кући. Сада није тако. Добре навике сада донесе кући и боље је.”
мајка, Ромкиња, из Суботице

„Нема насиља међусобног код деце”
отац, Ром, из Суботице

„Има више деце у школи и забавишту.”
мајка, Ромкиња, из Суботице

Занимљиво је да неки родитељи виде утицај асистената на школовање девојчица.

„Девојчице више воле да иду у школу. Позитивно је деловало на њих”
отац, Ром, из Суботице

4.5. Изазови са којима се асистенти сусрећу у раду и идеје за конструктивни одговор на њих

И поред до сада наведених успеха и резултата, асистенти се свакодневно сусрећу са изазовима⁵² и покушавају да их превазиђу на конструктиван начин, самостално и/или у сарадњи са наставним кадром и релевантним институцијама у локалној заједници.

Најчешћи изазови које наводе асистенти, а тичу се рада са децом, односе се на: редовност похађања наставе, недостатак уџбеника и прибора за рад, дечји рад, који може бити повезан и са миграцијом (у кући, сезонски послови, селидбе у вези са сезонским пословима, прикупљања секундарних сировина), низак социоекономски и образовни статус породица из којих деца долазе, непознавање српског језика, недостатак документације, немотивисаност деце за похађање школе, слаба укљученост деце у наставне и ваннаставне активности, различити облици дискриминације којој су деца изложена од стране наставног кадра и вршњака, одбијање деце и породица да се изјасне као припадници ромске заједнице, неповерење у асистента, недовољна мотивисаност ученика за напредовање и шансе да побољшају успех када им се отвори могућност за то и пружи подршка, неадекватни услови за учење код куће, недовољна пажња у току наставе, недисциплина, бежање са часова, неадекватна хигијена услед лоших услова живљења.

У раду са родитељима највећи изазови су: низак ниво свести о значају образовања, неинформисаност, неписменост родитеља, низак социоекономски статус, неодговорност родитеља, немотивисаност родитеља за подстицањем деце у образовању, избегавање да се изјасне као Роми, неповерење у асистента (школе нису адекватно представиле асистенте), не виде проблем да децу

52 Примери добијени у дискусији у којој је учествовало 24 асистента у јуну 2010. године

радно ангажују, незапосленост, нехигијенски услови живљења, немогућност родитеља да помогну деци у раду домаћих задатака.

У школи, у сарадњи са *наставницима и школским кадром*, проблеми се односе на: нереална очекивања од асистента (он/она ће решити све проблеме), отпори и неприхватање асистента од неких учитеља, недовољна сарадња и договор са асистентом; неповерење у компетенције асистента; недовољна информисаност, као и ажурност појединих чланова колектива, недовољна пажња која се посвећује васпитно-образовном раду код неких наставника, непознавање ромске културе, традиције и обичаја, другачији третман ромске деце од стране неких наставника (мања пажња и подстицај у настави), недовољно дефинисана улога педагошког асистента, страх учитеља од сталне контроле у раду са децом (када асистент присуствује настави), појава „фантомских ученика”⁵³ - нерегулисани и нејасни изостанци деце, неуписивање изостанака поједине деце.

У *локалној заједници* као проблем се наводе: мањак позитивне медијске подршке и проактивне политике у циљу побољшања положаја деце из ромске заједнице у образовању и повећања видљивости присутних проблема, недостатак сарадње и негативна конкуренција локалних НВО, слаба укљученост локалне заједнице у решавање егзистенцијалних проблема ромских породица, недостатак размене информација.

Асистенти имају и много дилема и личне несигурности. Највеће проблеме им стварају нерешен статус и нередовна, недовољна финансијска надокнада за посао који обављају (већина њих издржава породице), недовољно самопоуздање и поверење у сопствене компетенције, страх од очекивања које од њих имају деца, родитељи и школа (плаше се да ће их разочарати), неадекватна стручна спрема (потребно им је стручно усавршавање и виши степен школовања). Великом броју асистената који потиче из невладиног сектора недостаје активистичко деловање које доприноси побољшању живота и функционисања ромске заједнице.

Као ситуације које сматрају најболнијим и најпровокативнијим, асистенти су навели: неједнак третман ученика у школи од стране наставника (етикетирање, вређање, одбацивање, нишодаштавање), недостатак пажње према деци из ромске заједнице (занемаривање, маргинализација), непоштовање договора о образовним циљевима ученика и подели одговорности у процесу учења са асистентом од стране учитеља и наставника, нередовно похађање школе од стране деце из ромске заједнице.

Нажалост, ово су ситуације у којима асистенти осећају бес и имају жељу да одустану од посла којим се баве.

Ако се проблеми посматрају у односу на перцепцију личне моћи утицаја на њихово решавање, показује се да већину проблема асистенти могу сами да реше, уз више или мање напора и уз већу или мању подршку.

- **Проблеми чије решавање зависи од личног ангажмана и утицаја асистента** су: нередовни доласци деце, низак ниво самопоштовања асистента, лоша комуникација са родитељима и учитељима, унапређивање ученичких вештина, немотивисаност родитеља за школовање деце, неприхватање и неповерење од стране учитеља, слаба мотивисаност родитеља за образовање, упис деце у школу, допунска настава са децом, језичка баријера, доживљај да је образовање лусксуз.

53 „Фантомски ученици“, флоскула која се односи на децу која се у евиденцији школе воде као присутна, а у реалности не долазе у школу.

- **Проблеми чије решавање (тренутно) не зависи од њих и на које не виде могућност утицаја** су: нерешен статус асистената, социјални статус породица, учешће деце у сезонским радовима, одбијање родитеља и деце из ромске заједнице да се изјасне као Роми, запошљавање родитеља, продаја девојчица и одлазак у иностранство, рана удаја девојчица (14-15 год).

Асистентима у решавању проблема највише помажу: стрпљење и упорност са породицом, учитељима и децом, разговор и сарадња са директором, педагогом школе, стручним сарадницима, активно слушање и договор, сарадња са НВО, шарм и харизма, позивање на опис посла, искуство других колега асистената, организација заједничких семинара са учитељима и наставницима, афирмативне акције (нпр. стипендије) које држава спроводи као подршку Ромима у образовању, посете породици, разговори, пружање емпатије, навођење родитељима личних искустава у вези за значајем школовања, разговор са центром за социјални рад и развојним саветовалиштем, помоћ ромског координатора ангажованог у локалној самоуправи.

Као успешне стратегије које су испробали у решавању специфичних проблема асистенти наводе:

Табела бр. 5: Успешне стратегије у решавању проблема

Проблем	Стратегија
Неодговорни родитељи - не шаљу децу у школу	Стални контакт са породицом и посете. Укључивање учитеља у посете породици и мотивисање родитеља у директном разговору са учитељима. да школују децу.
Неписмени родитељи	Функционално описмењавање родитеља.
Изолација деце у школи	Укључивање деце и асистента у ваннаставне активности ради развијања толеранције.
Несигурност деце и повлачење у процесу наставе	Подизање самопоштовања деце. Организовање активности за изградњу заједнице.
Бежање са часова	Редовне посете породици, информисање родитеља, разговор са дететом и родитељима.
Непознавање културе и обичаја ромског народа	Презентовање традиције Рома и укључивање тих информација у образовне садржаје.
Мањак заједничких обука учитеља и асистената	Активно тражење подршке школске управе и руководства школе за организовањем оваквих видова обуке.
Недостатак прибора и уџбеника	Подршка школе и ЛЗ у обезбеђивању уџбеника и прибора.

Језичка баријера	Укључивање НВО. Организовање радионица и укључивање деце у програм припреме пре редовног припремног предшколског програма. За проблеме говора укључити децу у редовни третман са логопедом.
Нереално оцењивање деце	Индивидуализован приступ деци, дефинисање индивидуалних циљева, темпа напредовања.
Неприхваћеност и одбацивање родитеља у школи	Укључивање родитеља у савет родитеља.
Етикетирање деце	Приближавање ромске културе и традиције деци и запосленима у школи.
Удаљеност од школе и необезбеђен превоз	Обезбеђивање подршке општине.
Родитељи деце нарко-дилери	Укључивање полиције и центра за социјални рад.
Рана удаја девојчица	Организација трибина, уз учешће центра за социјални рад и МУП
Неприхваћеност и одбацивања ромске деце у одељењу	Организација интерактивне наставе, кооперативног, креативног и групног рада.
Низак ниво аспирација код деце ромске националности – уписивање у школе доступне деци са нижим образовним постигнућима упркос одличном успеху (нпр. трогодишње средње стручне школе)	Обезбеђивање стипендија за децу, тражење подршке од општине.
Немогућност родитеља да помогну деци током школовања	Укључивање родитеља у функционално образовање одраслих и запошљавање (сарадња са Националном службом за запошљавање). Помагање деци у раду домаћих задатака.

5. Како то изгледа у пракси ⁵⁴

Илустрација 1 – Када дете није само

ОШ „Сретен – Мика Младеновић” у Нишу

Асистент Дејан Мемедовић

Написала Слађана Голубовић, психолог школе

„Школа на периферији града, препознатљива по отворености за иновације, раду по програму Корак по корак, интерактивним техникама рада и помоћнику у настави - ромском асистенту. У непосредној близини школе налази се ромско насеље, те је у школи од 398 ученика 62 ромске националности.

Једна је адреса за све ромске породице у насељу, а летимичним погледом на куће у насељу чини се да су им услови живота слични. Међутим, разлике су велике. 'Најусловније' су куће које су зидане од чврсте грађе. Оне имају текућу воду у дворишту или у самој кући, имају струју и телефон, дрвени патос или паркет. 'Најнеусловније' су куће које личе на кућу мале Алисе, главног јунака ове приче. Барака, или ближе речено шупа, са земљаним подом, без воде, купатила, телефона. Шесточлана породица – отац, мајка и четворо деце, од којих је Алиса најстарија. Једна просторија, један кревет, једна столица, један сто, један орман, један шпорет, и то је све од покућства. У дворишту контејнер за картон и старо гвожђе „са робом”, како каже Алиса. На ободима контејнера најчешће се суши опрана одећа. Двориште је прашњаво или блатњаво у зависности од времена. Честа слика домова у којима живе Роми.

54 Имена наведена у примерима нису аутентична.

Најчешће се дешава да деца која живе у таквим условима при поласку у школу, на тестирању код психолога, постижу слаб резултат. Додатна је тешкоћа уколико дете није похађало припремни предшколски програм, као што је то био случај и са Алисом. Њен први контакт са школом био је управо сусрет са психологом. Том приликом била је и збуњена и радознала. Послушно је цртала породицу док је њена мајке давала неопходне податке. Први поглед на завршени цртеж и видело се да је очекивање да је девојчица слаба било предрасуда. Алиса је нацртала занимљив цртеж, са свим детаљима које би требало да има цртеж детета тог узраста.

Даљим тестирањем комплетирана је прва слика о Алиси. Задивљујуће је знала одговоре на питања теста који је неприлагођен за децу која живе у условима као мала Алиса. Одличан резултат на тесту! Слика је: потпуно интелектуално, емоционално, социјално – зрела девојчица. Изузетно мотивисана да покаже шта зна. Питамо се где, како, с ким је успела све то да научи? Исто тако се питамо каква би била и шта би све знала да живи макар у просечним условима?

У првом разреду Алиса добија из школске библиотеке комплет нових уџбеника. Добија свеске и прибор за рад. Понешто и од одеће и обуће. Учитељица је била задовољна њеним напретком, понашањем, учествовањем у активностима. Професор енглеског такође.

Међутим, ионако компликован живот њене породице, постаје још компликованији у лето између првог и другог разреда. Млађа сестра се разбојева, мајка се бави њоме. Док је мајка уз млађу сестру, а отац сакупља секундарне сировине, Алиса се стара о другој сестри и брату. Убрзо је нарушено и здравствено стање мајке. Алиса почиње често да изостаје из школе, да долази неспремна, без књига, домаћих задатака, лошије обучена него раније. Школа реагује, али Алиса је и даље нередовна. Нажалост, почела је и да заостаје у напредовању у односу на другу децу. Уобичајени механизми које користи школа у таквим ситуацијама нису дали резултате.

И онда, у правом тренутку за Алису у школу долази Дејан, ромски асистент. Пројекат који подржава Министарство просвете школа радо прихвата. Алиса има потребу за подршком, као и велики број друге деце ромске националности у школи.

Када је асистент дошао, требало је направити добар план, усредсредити се на актуелне потребе школе и деце и максимално искористити његово присуство, знање и вештине.

С обзиром на то да је Дејан већ радио у нашој школи у оквиру пројекта Једнаке шансе, искуства су била веома позитивна и школски колектив је са одобравањем прихватио помоћ. Након представљања оквирног плана рада педагошког асистента и анализе стања у школи, договорено је да његов непосредни рад са ученицима буде фокусиран на млађе разреде, а да рад са старијима буде усмерен на везе између школе и породице.

То се показало као добра стратегија јер су у садашњој генерацији првог разреда сви ученици ромске националности остварили велики напредак, научили да читају, пишу, рачунају. Сви редовно долазе у школу. Воле да раде са Дејаном. Кажу: „Све је лепо. Дејан нас учи да читамо, пишемо. Учи нас песмице.”

Дакле, Дејан долази у школској години када је Алиса била у другом разреду, у години када су се у њеној породици појавиле нове тешкоће, које су захтевале и њено ангажовање. С обзиром на то да је доста изостајала са наставе, Алиса је стагнирала у напредовању. Градиво које су обрадили њени вршњаци, а она није, нагомилало се. Дејан је у сарадњи са школским тимом направио план рада за њу. У току редовне наставе Дејан пружа подршку Алиси, али и другој деци којој је потребна. Помаже им, како он каже „да прочитају, да разумеју задатак, да пишу, да пажљиво прате

наставу. Њима је то много важно, јер би каснили у односу на осталу децу.” На допунској настави, која се реализује у малим групама, од два до три ученика, Дејан прелази са Алисом градиво које је пропустила због одсуствовања. Уз Дејанову подршку Алиса постепено надокнађује пропуштено градиво. Дејан каже: „Враћа јој се самопоуздање, жели да ради, воли да долази у школу.”

Алиса и даље помаже мајци. Дешава се да повремено одсуствује са наставе и зато је Дејанова континуирана подршка драгоцену да девојчица не посустане.

Шта Дејан каже о свом раду у школи?

„Радујем се кад видим да им је самопоуздање веће, кад кажу да желе да долазе на допунску наставу, да раде домаће задатке. Помажем им на часу и на допунској настави, одлазим у куће, информисем родитеље о деци, о похађању, учењу. Помажем у школским акцијама - у прикупљању и подели школског прибора, књига, гардеробе. Такође им помажем око уписа у школу.”

Посла је, свакако, много. Један човек, разноврсне активности, али ефекти су видљиви и мерљиви. Деца напредују, редовније похађају наставу, сви су задовољнији. А да се Дејан осећа чланом школске заједнице, говори и његова реченица: „Ми, као школа, покушавамо да извучемо ту децу.”

Ипак, да не идеализујемо ствари, тешкоће и проблеми се јављају, решавају, поново се јављају, и тако редом. Дејан каже: „Више успеха имам са оном децом чији учитељи више сарађују.” Дакле, још једном доказујемо да су сарадња и тимски рад услов за успех.

Шта то значи за Алису? Да ли то значи да ће се без подршке школског тима њен напредак зауставити? Да ли она може сама даље да се суочава са школским захтевима? Надамо се да су одговори на сва ова питања познати.

Алисине цртежи

Цртеж на тему „Кућа у којој бих желела да живим”

(На цртежу се види да значајно место у кући заузима кутак са компјутером)

Цртеж на тему „Моје двориште”

5.2. Илустрација 2 – Заједничке акције у најбољем интересу деце

*„Потребно је цело село да се подигне дете.”
афричка изрека*

ОШ „Наталија – Нана Недељковић” у Крагујевцу

Написао Божидар Николић, асистент и извршни директор УГ „Романипен”

Први кораци који су учињени у пољу институционалног решавања проблема образовања ромске деце догодили су се у Крагујевцу још 2002. године⁵⁵. Тачније, те године две основне школе у Крагујевцу су се укључиле у образовни пилот-програм који је имао за циљ решавање проблема искључености ромске деце из система образовања. Крагујевац као регионални културно-образовни центар и у том периоду има развијену мрежу образовних институција – 24 основне школе на ужем подручју града, са око 6.000 ученика основношколског узраста. Према подацима локалних ромских невладиних организација (РНВО), у том периоду је на територији града око 350 ученика ромске националности похађало наставу у основним школама, што је представљало око 50% од укупног броја ромске деце основношколског узраста која су била укључена у образовни систем. Значајнији део поменутог броја ромских ученика који су били интегрисани у образовни систем односио се на школе из приградских насеља (око 60% ромских ученика похађало је наставу у приградским школама).

Једна од школа која је узела активно учешће у образовном програму за решавање проблема образовања ромске деце налази се у Грошници, приградском насељу у Крагујевцу. Око 25% становништва овог насеља чине Роми, углавном расељених са Косова. Социјално-материјални статус породица које ту живе јако је лош, скоро ниједна ромска породица нама више од једног члана који је радно ангажован, а већина породица живи од материјалне помоћи.

Ромска деца живе у образовно неподстицајном окружењу у породици. Образовни статус ромских родитеља је јако низак и више од 90% породица су вишечлане или проширене. Услови живота и могућности за учење деце у породици су врло лоши, хигијенске навике неразвијене, што једним делом утиче и на стварање социјалне дистанце од стране домицилног становништва према својим комшијама Ромима, а све наведено рефлектује се и на однос према ромској деци у школи.

Управо, утицај образовно недовољно подстицајног породичног окружења, ниске педагошке компетенције родитеља и породице, социјална дистанца околине – врло су изражен проблем код већине ромских ученика у школском окружењу. Исто тако, у школи се јављају потешкоће у вези са процесом социјализације у новом школском окружењу, слабо развијена графо-моторика јер се деца први пут у школи срећу са школским прибором и књигом, затим проблеми језичке баријере јер одређен број ученика недовољно познавање српски језика јер се у породицама говори искључиво ромски језик), такође, помоћ старијих ученика родитељима у материјалном обезбеђивању породице, што утиче на редовност похађања наставе и рано напуштање школовања.

Укључивање ромског асистента у рад школског колектива у свим сегментима рада релевантним за решавање поменутих проблема у образовању ромске деце представљало је велики обострани изазов за пројектни менаџмент образовног програма, школу као образовну институцију и самог асистента као врло важног актера у процесу унапређивања образовног статуса ромске деце.

55 Пројекат Једнаке шансе - интеграције ромске деце и младих у образовни систем.

Корак по корак до успостављања сарадничких односа на релацији наставни колектив – асистент. У самом зачетку реформе образовног система, уз недовољно добро дефинисану стратегију развоја истог, укључивање ромског асистента као новог просветно-педагошког радника није наишао на одобравање већине у наставном колективу. Иако је одлука наставничког већа била позитивна и школа се укључила у реализацију пројекта са обавезом укључивања ромског асистента у наставни процес, као и у друге сегменте рада школе, посебно оних који се односе на стварање бољих сарадничких односа са ромским породицама – односи између наставног колектива и асистента нису били на очекиваном сарадничком нивоу. Процес развијања правих сарадничких односа на релацији наставни колектив – асистент у почетку је текао знатно спорије и био је карактеристичан по израженим страховима, стрепњама, неповерењу од стране наставника према асистенту, који је доживљаван као неко ко врши контролу рада наставника у наставном процесу. У појединим тренуцима та латентна нетрпељивост према асистенту прелазила је у експлицитне облике дискриминације, који, нажалост, нису били санкционисани од стране управних тела школе. Штавише, кулминирали су тиме што је асистент био замођен од стране директора школе да не долази одређено време на посао, док се односи унутар наставног колектива не нормализују. Једина подршка асистенту у оквиру школског колектива била је стручна сарадница школе која је радила на изради оперативног плана рада асистента у школи.

Лични доживљај асистента у вези са тим периодом његовог ангажовања у школи, иако веома непријатан и болан, имао је позитиван утицај на његов даљи професионални развој. Осећао се као и већина ромске деце, која су због своје различитости и социјалне депривираниости у многим случајевима била дискриминисана, како на институционалном, тако и на личном нивоу од стране својих вршњака.

Један од најбитнијих фактора који је утицао на унапређење односа између наставног колектива и асистента и стварање правог партнерства, тачније тимског рада, била је врло интензивна едукативна компонента пројекта. Семинари различитих тематских садржаја пружили су најбољу могућност да се у оквиру радног окружења међусобно упознају и препознају мноштво различитих могућности заједничког, партнерског рада у свим сегментима наставног процеса. Тај период представља фазу професионалног развоја свих поменутих актера у школи и тренутак када је препозната реална потреба за ангажовањем асистента и моменат када асистент проналази сопствено место у оквиру школског колектива. Поред примарне улоге у наставном процесу, тј. подршке ромској деци у савлађивању наставног градива, асистент покреће иницијативе на нивоу школе која има за циљ унапређење односа школе и родитеља из маргинализованих породица, и то путем ваннаставних активности школских мини-пројеката. Исто тако се укључује у креирање и организацију ваннаставних активности школе у циљу промовисања ромске традиције и културе (пише драмске текстове, режира школску представу, обезбеђује гостовање драмске секције школе у позоришту младих у Новом Саду), остварује одличну сарадњу са родитељима друге деце у школи, постаје препознатљив као сарадник у настави који пружа подршку свој деци, што је у многоме допринело разбијању предрасуда и стереотипа код осталих родитеља према ромској деци и ромским родитељима. Такође, асистент од тада активно учествује у раду школског инклузивног тима и школског тима за развој програма подршке против занемаривања, злостављања и насиља према деци у школи, пружа подршку школи у креирању и имплементацији активности из Локални акциони план (ЛАП) за Роме у оквиру годишњи план рада школе, ради на промовисању школе као инклузивне образовне установе, али и на развоју пројектног менаџмента школе.

Развијање сарадње асистента са релевантним националним и локалним институцијама у циљу обезбеђивање подршке за унапређење образовног статуса ромске деце. Остварени пома-

ци у креирању инклузивног окружења, наставне праксе и инклузивне културе на нивоу помену-те школе представљају микро ниво деловања педагошког асистента у процесу инклузије ромске деце у образовни систем. Међутим, за остваривање значајнијих резултата на макро нивоу, тачније за коришћење постојећих и креирања нових могућности за ромску децу и ученике, било је потребно укључити више релевантних актера са локалног нивоа у решавање проблема у области унапређења образовног статуса ромске деце у граду Крагујевцу.

На нивоу пројекта покренута је иницијатива за израду Локалног акционог плана унапређивања образовања Први корак у правцу тражења системских решења за креирање локалне образовне политике према ромској заједници у Крагујевцу Рома било је формирање локалног тима за унапређивање образовања Рома. Активности овог тима, чије је активни члан био и асистент, били су следећи: израда Локалног акционог плана за образовање Рома, дефинисање приоритетних мера које би биле финансијски подржане од стране из буџета локалне самоуправе, предвиђеног за имплементацију ЛАП за Роме, затим, обезбеђивање континуитета у финансирању поменутих активности, повезивање свих заинтересованих страна и размена релевантних информација о ромској деци и ученицима (између педагошких асистената, канцеларије за ромска питања на градском нивоу, градске управе за образовање, основних школа, ПУ, МП – Школска управа Крагујевац и центра за социјални рад), али и многе друге активности, чијој реализацији је асистента дао допринос у оквиру рада локалног тима за унапређење образовања Рома.

Један од илустративних примера заједничког – координираног деловања поменутог тима у решавању конкретних проблема ромских ученика јесте случај дечака ромске националности, Нинослава.

Овај дечак био је смештен у прихватилиште за децу и младе у Установи за децу без родитељског старања Крагујевац због веома лошег материјалног и стамбеног статуса старатеља – мајке која живи на улици. У решавању овог случаја активно су били укључени координатор за ромска питања града Крагујевца, педагошки асистент и социјална радница, која води случај ове породице у центру за социјални рад. Улога педагошког асистента односила се на подршку детету у процесу социјализације на нивоу установе где је био смештен. Дечак је по смештању у прихватилиште веома мало комуницирао са осталом децом. Једини контакт који је остваривао односио се искључиво на социјалну радницу и педагошког асистента, када се укључио у овај процес. Дечак није желео редовно да похађа наставу у школи, избегавао је контакт са мајком, а повремено је испољавао и агресивност према другој деци у прихватилишту. Интензивним заједничким деловањем поменутих актера у периоду од месец дана на нивоу прихватилишта за децу, центра за социјални рад, РНВО, основне школе коју је дечак похађао (сарадња са стручном сарадницом школе, праћење промена у понашању, стручни педагошки рад са дечаком), уз активно учешће педагошког асистента у свим активностима, остварени су значајни помаци на пољу социјализације у оквиру групе и окружења у коме се дечак налазио, али и у односу према обавезама у школи и према мајци.

Такође, један од експлицитнијих примера реаговања педагошког асистента у ургентним ситуацијама, када се у питање доводи егзистенција и брига о деци, јесте случај ромског предшколца Милана. Поменути дечак је живело у јако тешким животним условима, у руинираној кући са оцем алкохоличарем, млађим братом и сестром. На иницијативу педагошког асистента, центар за социјални рад покренуо је процес смештања поменуте деце у хранитељску породицу, који је трајао око два-три месеца. У оквиру тог поступка центар је добио подршку педагошког асистента у проналажењу ромске породице која би прихватила децу. Међутим, у току самог процеса текао, у тренутку када је Милан био са својим вршњацима из предшколске припремне групе на излету, његов отац је смртно страдао. Миланови брат и сестра остала су у току преподнева потпуно сама, на улици. На иницијативу педагошког асистента сазван је хитан састанак локалног тима, коме је

присуствовала и представница центра за социјални рад, а на коме су донете хитне мере за обезбеђење деце. Педагошки асистент се ангажовао, у сарадњи са представницом центра за социјални рад, у проналажењу привременог прихватилишта за двоје деце са улице. Милан је био сачекан на повратку са излета и смештен заједно са братом и сестром у прихватилиште. По убрзаном поступку, после само недељу дана боравка у прихватилишту за децу, деца су смештена у ромску хранитељску породицу, при чему су имали континуирану подршку асистента у почетном процесу привикавања на нову средину. Такође, уз подршку свих чланова локалног тима читава процедурална питања премештаја деце у другу школу и другу предшколску припремну групу завршена у најкраћем року. Све троје деце још су у хранитељској породици, редовно похађају наставу у школи и предшколској установи и одлично су прихваћени од својих вршњака.

5.3. Илустрација 3 – Карика која спаја

ОШ „Матко Вуковић” у Суботици

Асистенткиња Нада Димовић

Написао Стеван Николић, председник Управног одбора УГ „Едукативни центар Рома”

Суад, Рамадан и Назми деца су Емине и Екрема из Вучитрна. Ову породицу су немири на Косову, као и остала расељена лица, у току 1999. године натерали да промене средину и да потраже нови простор за живот. Са фамилијом, комшијама и познаницима упутили су се пут Суботице. Сви су се познавали и уважавали, тако да је за законске обавезе мало ко марио. У средини из које су дошли нико није постављао питање ако немаш лична документа. Поготову ако си женског пола. Доласком у нову средину најбитније је било да се за многочлану породицу обезбеди смештај и храна. Екрем, глава породице, није бирао посао како би обезбедио услове за живот своје породице. Скупљао је секундарне сировине, препродавао на пијаци, радио физичке послове... У току 2008. године купили су кућицу с једном просторијом. Соба од 16 квадрата је трпезарија, спаваона и купатило. Двориште од 10 квадрата се користи као простор за игру, али и као отворени магацин за складиштење секундарних сировина.

Током кућних посета педагошки асистент је установио да двоје деце из ове породице није уписано у школу, иако би на основу узраста требало да буду. Њихов отац је као разлог изостанка из школе навео недостатак личних докумената. Сва интерно расељена лица која у Суботици 2008. године још увек нису поседовала лична документа углавном су била немотивисана за решење овог проблема, и то најчешће јер је процес прибављања захтевао решавање проблема на међународном нивоу и био је административно веома компликован. Овај случај посебно је био компликован јер је отац мајке Емине имао три различита лична документа. Извод из матичне књиге рођених из Албаније (рођен је 1939. године), држављанство Србије са истим датумом рођења и извод из матичне књиге венчаних са подацима који се, осим имена и презимена, разликују од претходних докумената. Слична ситуација је била и код Еминине мајке (која је умрла). Тадашњи и закон који сада важи предвиђају отежавајућу околност за накнадни упис у матичне књиге рођених Емине и њене деце. У току решавања питања документације, у сарадњи са социјалним радником дома здравља, све је било спремно за упис ове деце у школу. С обзиром на то да су пропустила упис са својом генерацијом, стручна служба школе је, уз подршку асистента, утврдила предзнање деце

- неприпремљеност за школу и ниско предзнање. Прикупљени резултати били су основа за организовање додатне помоћи деци у настави током школске године.

Процес уписа у матичне књиге рођених и уписа деце у школу био је успешан захваљујући успостављеном међусобном поверењу, сталној комуникацији и сарадњи дома здравља - социјалног радника, матичне службе у Суботици, основне школе, невладине организације и педагошког асистента.

И у овом случају, педагошки асистент је имао битну улогу у повезивању битних актера који могу да помогну деци и родитељима, док је процес прибављања документације у току, као и да се у школском систему створе услови да деца у њему остану и стекну неопходно знање. Деца редовно похађају школу. Уз подршку педагошког асистента, стручне службе и њихове учитељице током школске године успешно су надокнадили недостатке у предзнању, прихваћени су од осталих ученика и са успехом су прешли у виши разред. Родитељи су свесни значаја образовања за њихову децу и тога да је то главна карика у квалитетној промени у њиховом животу.

5.4. Илустрација 4 – Мени је сан...

ОШ „Јован Цвијић” у Београду

Написала асистенткиња Светлана Илић

У Основну школу „Јован Цвијић” иду деца из ромског насеља Депонија. Насеље се налази на самој обали Дунава, испод Панчевачког моста, у непосредној близини центра Београда. Услови живота у овом насељу су крајње нехумани. Не постоје услови за нормалан живот једне породице. Насеље је пуно блатњавих пролаза и ђубрета, по чему је и добило име. Депоније су поред ђубрета препуне пацова и дивљих паса. С обзиром на то да је и река у близини, има и змија. Куће су направљене од лимених плоча, картона и дасака. Има и оних од цигала, али ретко која је таква. На средини насеља, односно у такозваном центру, налази се једна заједничка чесма. То је место где се окупљају Роми из овог насеља када неко од представника ромске или већинске популације на положају дође да их слика, подели некакве пакете или, најчешће, тражи да нешто потпишу. То је, такође, место одакле деца полазе у школу. Сваког јутра чекају једни друге код чесме, те заједно одлазе у школу. Старији чекају и воде млађе. У близини школе је огромна раскрсница, па се брига старије деце о млађој примећује већ од најранијег детињства. Мајке обично немају времена и могућности да свакодневно доводе и одводе децу у школу јер углавном имају млађу децу коју немају коме да оставе. Оне су заробљене у кући, затрпане кућним обавезама, многобројним члановима породице које треба намирити, па је овакав, групни вид одласка деце у школу постао пракса. У школи деца након часова, такође, чекају једно друго и заједно одлазе кући.

Сва ова деца живе у јако тешким животним условима. Немају основне животне потрепштине. Долазе у школу без адекватне обуће и одеће. Није редак случај да неко дете усред месеца децембра дође у школу без чарапа, у неким великим ципелама, док се ми у вуненим чизмама смрзавамо. Али, оно је ипак дошло у школу. Тамо се сусрело са подсмевањем друге деце због такве одевености, са стидом јер нема прибор и књиге па не може да ради, а да би истина била још тужнија и црнија, то дете је гладно и нема новца за ужину.

Нажалост, није реч само о једном детету. У Основну школу „Јован „Цвијић” иде 79 ученика ромске националности. Школа је најближа насељу, па је због тога увек била школа која има

највећи број Рома на општини Палилула. Сви долазе из истог насеља и из истих услова живота. Ужасно је тешко да једно дете издржи све тешкоће, пређе све препреке и заврши свих осам разреда. Ова деца ни код куће немају услова за учење, а често помажу и доприносе у кућним пословима када нису у школи. Старије девојчице чувају млађу браћу и сестре, док дечаци помажу очевима у оним такозваним мушким пословима.

Почела сам да радим у овој школи 1. септембра 2009. године. До тада сам радила осам година у ромској НВО, која ми је подарила огромно искуству у раду са ромском популацијом и свим осталим пословима у вези се радом у НВО сектору. Имала сам много едукација и тренинга из различитих области. Одувек сам имала жељу да своје искуство и знање поделим са децом. Септембра 2009. пружена ми је та прилика.

На самом почетку рада у школи одредила сам да ми приоритет буду ученици од првог до четвртог разреда. На то сам се одлучила у сарадњи са психологом школе. Заједнички смо дошле до закључка да је најбоље и најкорисније посветити се млађим ученицима, како би се лакше навикли и адаптирали на школски систем.

Уласком у редовну наставу схватила сам да је проблем већине несавладано градиво, па имамо децу која су у трећем разреду, а која још увек нису савладала најосновније – читање.

На основу одређеног приоритета и препознавања највећег проблема код ромских ученика, организовала сам допунску наставу која има за циљ пружање помоћи и подршке ромским ученицима у савладавању градива и постизању бољег успеха у школи. Допунска настава се одржава свакога дана у термину од 11.30 до 13.30, а присуствују јој деца од првог до четвртог разреда. У договору са учитељима, директорком, психологом, као и са родитељима деце одредили смо да је допунска настава обавезна за ове ученике. Учители су ти који одређују који ће ученици ићи на допунску наставу. Деца ту ураде домаће задатке и обавезно понове градиво учено на редовним часовима. Старији ђаци долазе када имају потешкоћа у савлађивању градива и када поправљају оцене. Честу помоћ за реализовање оваквог вида наставе добијам од студената социјалног рада који похађају праксу у нашој школи. Поред учења, већу пажњу посвећујем радионицама у којима деца уче кроз интерактиван рад, а уједно вежбају правилан говор. Циљ тих радионица јесте да деца схвате да је за Роме образовање једини корак у животу која ће им помоћи да изађу из зачараног круга сиромаштва.

Ова врста помоћи дала је и своје резултате. У поређењу са прошлом годином, данас је много мање ученика са slabим оценама и великим бројем изостанака. Наставници су веома задовољни и сарађују са мном. На почетку сам имала мањих несугласица са појединим родитељима због дужег остајања деце у школи, међутим, кроз честе посете насељу и разговоре, та препрека је лако превазиђена. Деца сама и редовно долазе на допунску наставу и сама су је схватила као обавезну.

На почетку сам имала страх од непознатог и непредвиђеног исхода. Плашила сам се да ли ћу успети да постигнем било какав успех и да ли ће моје присуство довести бар до икакве промене.

Данас, ја сам за ромске ученике, њихове родитеље, али и наставнике саставни део ове школе. Деца показују бољи успех, заинтересованост за образовање и много су редовнија у школским клупама.

Желим да што већи број ромске деце буде укључен у редовни образовни систем и да у њему остане. Ромска заједница нема свој друштвени напредак управо из разлога ниског нивоа образовања, и то мора да се промени, а ми смо управо ту да помогнемо у томе.

6. О чему је важно размишљати. Потенцијалне замке

Већ сам опис рада асистената, као и много тога што се наводи као њихов допринос може, мада наглашавамо не мора, да доведе до злоупотребе њихове позиције и само допринесе даљем одржавању неравноправног положаја деце из мањинских група и њихових породица. Чињеница да асистенти асистирају професионалцима ствара **могућност да се њихов однос, уколико се о томе не води рачуна, претвори у „копију” односа из реалног живота.** Наиме, да се асистенти ставе у подређену улогу и да се према њима понашају на начин на који се већина односи према групи из које асистенти долазе – без уважавања, делегирајући им послове ниже вредности и слабије плаћене, да су услови у којима раде лоши, да су изоловани из колектива, да се са њима не договара, већ им се наређује, да се њихове идеје за решавање проблема не уважавају, већ им се издају наређења, да се не посматрају као помоћ у креирању промене која ће унапредити положај деце. Увођење асистената се веома често посматра као нови начин да се настави са раније дефинисаним начинима рада. То јест, од њих се очекује да буду пасивни и да допринесу очувању постојећег стања, решавањем проблема којима наставни кадар не жели да се бави.

Други проблем настаје када се улога асистента дефинише путем реализације активности са којима просветни радници имају проблема, које су им тешке или у којима су неуспешни. Ту се најчешће мисли на комуникацију са родитељима и ромском заједницом, као и на непосредан рад са децом која имају проблема са учењем. И поново, парадоксално, на тај начин се образовне институције амнестирају за део посла који не раде (или не раде довољно добро), а ангажман асистената још више утиче на постојећи јаз између наставног кадра и мањинске заједнице, јер се ромска деца, родитељи и заједница обраћају асистенту и од њега очекују помоћ. Просветни радници проблем недостатка комуникације више не виде као свој, а асистенти комуникацију са децом, родитељима и локалном заједницом виде као главни део свог посла. Уколико је улога својеврсног медијатора доминантна, постоји опасност да се родитељи и наставни кадар неће више никада срести, а јаз међу њима ће се још више продубити. Такође, уколико се асистентима потпуно делегира рад са децом која имају тешкоћа у учењу, то може довести до даљег отуђења деце од наставника, вршњака и школе у целини. Да не помињемо да оваква врста задатака у највећем броју случајева превазилази компетенције асистената.

Трећи велики проблем је имплицитно уверење да са припадницима мањинских група могу да комуницирају само они који су им слични, они који имају слично порекло и животно искуство, да су они толико другачији да им само „њихови” могу помоћи. На тај начин могућност даљег раздвајања и отуђења добија на снази, с једне стране, а са друге стране, шаље се порука да, ако припадници мањинске групе хоће да комуницирају са већином, морају да се асимилирају и постану „исти као они”.

Четврти проблем у вези је са могућношћу да у процесу професионализације улоге и тежње да постану кадар школе асистенти изгубе свој специфични угао посматрања школе и проблема ромске деце и почну да их виде очима већине, тј. наставника. Већ сада се дешава да асистенти после неколико месеци рада у школи почну да користе говор школе и за ромске родитеље кажу „они Роми”, „родитељи су криви јер су незаинтересовани...” и сл. Велика вештина је потребна да

се одржи баланс између позиције асистента као члана школског колектива и асистента као представника ромске заједнице.

Пети проблем односи се на очекивања, како асистената у односу на побољшање постигнућа деце и промену ставова и понашања родитеља, тако и очекивања школе и родитеља да асистент за кратко време реши све нагомилане проблеме. И у једном и у другом случају, асистент може да прегори, да од почетног жара да све промени и поправи, изгуби мотивацију и деморалише се због малих помака који се у реалности дешавају. Неки асистенти врше и превелики притисак на ромску децу и родитеље, а неки на себе саме, форсирајући их/се да се мењају брже и више него што реално могу.

Све досада наведено указује на чињеницу да се и најбоље мере које се уводе могу лако претворити у своју супротност, уколико се постигнути резултати и устаљене праксе континуирано и критички не преиспитују и унапређују.

Ми не желимо да доводимо у питање потребу за постојањем педагошких асистената ромске националности. Напротив! После свих ових година рада добити од овакве праксе за децу, породицу, заједницу и образовне институције не могу се доводити у питање. Оно што се може и треба довести у питање јесу начин на који се асистенти уводе у образовне установе, као и њихова доминантна улога. Уколико се уводе да би се решио проблем који деца ромске националности имају у образовању, и то тако што ће се они прилагодити систему који неће да се мења, онда је ово мера која само још више доприноси одржавању постојећих неравноправних односа у друштву. Ако се уводе да би се променили услови који децу ромске националности чине мање успешном, онда је основа за дугорочне позитивне ефекте постављена.

Такође, по нашем мишљењу, потребно је размислити о разлозима због којих су ефекти рада асистената велики и позитивни до сада. Можда асистенти нису само „карика која недостаје”, можда су они агенти промене, имплицитно и/или експлицитно, можда њихово присуство у образовном систему доводи у питање уобичајене начине рада са децом уопште, а посебно са децом из мањинских група. Можда се мења слика о Ромима, превазилазе постојеће предрасуде и стереотипи, а можда деца ромске националности и њихови родитељи први пут постају видљиви у систему. Ванденбрук (Vandenbroeck, 2009), пишући о ситуацији у Белгији, наглашава да су мултикултурални/мултиетнички тимови допринели унапређењу васпитно-образовне праксе зато што су различитости у тиму довеле до супротстављања мишљења, преиспитивања постојећих образаца понашања и уважавања различитих перспектива.

7. Закључак

Неоспорно је да је укључивање асистената довело до промена, да су њихов рад и присуство у образовним институцијама довели до увођења нових пракси и успостављања другачијих односа. Упркос томе, не треба пасти у замку и све промене, као и одговорност за њих, приписати асистентима. Њихове могућности су ограничене и, уколико нема системске подршке, како на нивоу закона, образовног система, школе, али и на нивоу сваког појединачног одељења, промене ће бити краткотрајне или се неће ни десити.

Улогу ромског асистента и опис посла треба што пре дефинисати (нова верзија у складу са новим законом) јер се не сме дозволити да успешност рада асистента зависи од његових/њених личних карактеристика, вештина и добре воље асистената и представника школе. Нису сви асистенти исти, нису све школе исте, па је зато неопходно поставити јасне законске оквире. Такође, изузетно је важно како се бирају асистенти, које се компетенције и људски и професионални квалитети од њих траже. У оквиру школског колектива педагошки асистенти треба да буду третирани као равноправни чланови, и у смислу обавеза и у смислу права.

О улози педагошких асистената требало размишљати са аспекта потреба и временске димензије – да ли је то улога која је предвиђена да дуго траје или привремена мера док се не побољша стање у образовном систему, тј. док се не стекну услови да ученицима ромске националности образовање буде једнако доступно и квалитетно као и другим ученицима. Уколико је то привремена мера, потребно је школовање и стручно усавршавање асистената организовати на начин који ће им омогућити да временом прерасту у наставни кадар ромске националности – заврше одговарајуће факултете и запосле се у образовним институцијама (уз мере афирмативне акције).

Веома је значајно укључивање самих педагошких асистената у развијање и планирање њихове улоге и обуке, треба питати и њих и школе, као и то на које потребе деце, родитеља, али и наставника и школе, у целини, асистенти могу и треба да одговоре.

Тренинг асистената треба да буде формализован, вреднован као званични курикулум који оставља простор за даље усавршавање и социјалну мобилност. То захтева проналажење алтернативних начина иницијалног усавршавања, у коме би се комбиновали формални и неформални начини едукације и у коме би се практично искуство вредновало.

Улогу асистената и њихов допринос треба шире посматрати. Они уносе новине у рад школе, другачију перспективу, другачија искуства, знања и вештине од оних које има већина запослених у школи. Ова знања и вештине нису строго академски, али су од великог значаја за рад са децом и унапређивање рада школе, а да би се схватио њихов допринос, потребно је и самим асистентима и наставном кадру то појашњавати, што смо и чинили на семинарима. Нека од знања и вештина које имају асистенти тичу се струке за коју су се школовали или се школују, те неки од њих имају специфична знања из менаџмента, технике, географије, физике, хемије, саобраћаја, пољопривреде, медицине, економије... Нека знања су настала као резултат обука које су прошли и пројеката/ активности које су реализовали у својим НВО. Неки асистенти умеју да пишу пројекте, познају информатику, говоре стране језике. Неки су талентовани за певање, плес, фолклор, драму, свирање инструмената. Када се ови дарови које носе асистенти препознају, школе откривају нове креативне начине како да их укључе у наставне и ваннаставне активности и живот школе.

На основу искустава у раду са ромским асистентима и на основу њихових утисака и постигнутих резултата у целокупном процесу личног и професионалног развоја, сарадње и очекиваних промена, треба им омогућити даље напредовање и у следећим областима:

- Подизање свести о значају и улози педагошких асистената како би њихов рад био цењен у школи и прихваћен од стране свих родитеља.
- Развој мреже педагошких асистената, медијатора и координатора на раду у редовним школама, како би се избегло стварање издвојених ромских школа и одељења.
- Учинити позицију педагошког асистента привлачном Ромима које занима образовање и побринути се да она пружа могућност за даље школовање и усавршавање.
- Подстицање сарадње између образовног сектора, других институција и невладиних организација.

Прилог бр. 1

Опис посла асистената у пројекту МП/ОЕБС

УЛОГА ПЕДАГОШКОГ АСИСТЕНТА У НАСТАВИ

- представља спону између деце/ученика, родитеља, образовно-васпитне установе, ромске заједнице и локалне самоуправе
- помаже у стварању система вредности базираног на поштовању различитости и јединствености сваке особе
- шири позитиван став према школи, са циљем подршке интеграције ученика у школско окружење, у складу са њиховим годинама и личним потребама и посебностима
- шири позитиван став ученика ромске националности према настави и наставницима
- развија толеранцију између ромске и неромске популације
- усмерава ученике, наставнике и локалну заједницу на различите видове сарадње
- посредује у комуникацији између ученика ромске националности и наставника
- поштује и штити права деце прописана Конвенцијом о правима детета и Законом о друштвеној бризи деце
- подстиче упис ромске деце у предшколске и школске институције
- мотивише ученике ромске националности за наставак школовања
- подстиче ученике ромске националности у савладавању наставног градива у школи
- помаже ученицима ромске националности у савладавању и усавршавању српског језика
- прати здравствено стање ученика ромске националности
- развија хигијенске навике код ученика ромске националности
- активно учествује у наставном и ваннаставном образовном процесу
- присуствује састанцима стручних органа школе
- помаже наставнику при избору одговарајућих метода, средстава и материјала за извођење наставе
- развија сарадњу са родитељима ученика ромске националности везано за постигнућа њихове деце
- развија сарадњу са представницима локалне самоуправе
- учествује на семинарима и тренинзима, ради сопственог усавршавања
- сноси одговорност за свој рад, према Закону о основама система образовања и васпитања

ОПИС ПОСЛА ПЕДАГОШКОГ АСИСТЕНТА У НАСТАВИ

АКТИВНОСТИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОЈ УСТАНОВИ		
У НАСТАВИ	учешће у планирању наставе	сарађује са учитељима и стручним сарадницима
	пружање потребних информација учитељима и стручним сарадницима	извештава о постигнућима ученика ромске националности, уоченим проблемима у раду са њима, породичној ситуацији и сл.
	учешће у редовној настави	асистира наставницима у реализацији планираних садржаја
		пружа непосредну помоћ деци у усвајању градива
		активно учествује у осмишљавању и избору најадекватнијих садржаја и материјала за рад
		пружа помоћ деци у усвајању српског језика
		пружа помоћ у комуникацији између деце и наставника, ради превазилажења језичких баријера
		прати и подржава децу у формирању позитивног односа према школи
	учешће у допунској настави	асистира наставницима у реализацији планираних садржаја
		утиче на одабир деце
води рачуна о редовном похађању наставе		
учешће у целодневној настави/продуженом боравку	пружање помоћи у изради домаћих задатака	

У ОСТАЛИМ ШКОЛСКИМ АКТИВНОСТИМА.	неопходне интервенције	обезбеђује редовност похађања наставе
		подстиче сарадњу породице и школе
		укључује ромске родитеље у школске активности (у Савет родитеља, предавања за родитеље, родитељске акције за школу и сл.)
	присуствовање Наставничком и Одељенском већу	присуствује обавезно већима, посебно ако се расправља о проблемима школовања ромске деце
	покретање рада секције/а	покреће секцију/е које афирмишу ромску културу и традицију, мултикултурално образовање и/или друге активности које прате потребе ученика у вишенационалној средини
	прикупљање података о броју, стању и потребама ромске деце	прати редовност долазака у школу, здравствено- хигијенски статус социјални статус детета у оквиру одељења, потребе у вези са наставом, знањем и вештинама, посебна интересовања и склоности
стручно усавршавање	у складу са исказаним потребама	

АКТИВНОСТИ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

У ОПШТИНИ	сарадња са општинским органима	припрема и спроводи локалне акционе планове за образовање Рома
	сарадња са локалним заступником за ромска питања у оним општинама где постоји	укључује се у активности локалног заступника за ромска питања, које су у корелацији са задацима асистента везаним за школовање ромске деце
		учествује у тренинзима/обукама

У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ	прикупљање података о деци која треба да пођу у школу	помаже око прибављања лекарског уверења за полазак у школу
		помаже при тестирању за полазак у школу/ присуствовање тестирању, по потреби превођење на ромски језик
	прикупљање података о деци која су прекинула школовање из било ког разлога а желе да га наставе	помаже у прикупљању документације за поновни упис
	прикупљање података о деци која не могу да наставе школовање због језичке баријере (депортована из западне Европе, избегла са Косова...)	помаже у учењу српског језика
		прикупља основне социо-економске податке о породицама
		даје подршку и мотивише родитеље за школовање сопственог детета/деце
		извештава о резултатима које је дете постигло током школовања
		упућује на сарадњу са представницима школе
		снима педагошке компетенције родитеља
	посете породицама и успостављање контаката са њима	развија потребу за стицањем знања и вештина у вези са васпитањем деце, развојем деце, здрављем, негом и сл.
укључивање у активности ромске НВО које су у корелацији са задацима асистента везаним за школовање ромске деце		
сарадња са матичном ромском НВО	Учешће у тренинзима/обукама	

РАДНО ВРЕМЕ АСИСТЕНТА У НАСТАВИ У ЈЕДНОЈ РАДНОЈ НЕДЕЉИ

АКТИВНОСТИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОЈ УСТАНОВИ	
рад у настави	14 сати
остале школске активности	5 сати
АКТИВНОСТИ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ	
рад са локалном заједницом на потребама везаним за школовање ромске деце свих узраста /базе података/	3 сата
посете породицама и рад са родитељима	4 сата
сарадња са ромском НВО	1 сат
ОСТАЛО	
припрема месечних извештаја и/или друге документације	3 сата
УКУПНО	30 САТИ

КВАЛИФИКАЦИЈЕ АСИСТЕНТА У НАСТАВИ

образовање	висока или средња стручна спрема, било ког профила
познавање језика	говори српски језик, а познаје ромски и неки други језик (енглески, француски или сл.)
остало	да није осуђиван
	да је здравствено способан за рад с децом и одраслима
	да има подршку владиног или невладиног сектора

Прилог бр. 2

Пројекат „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем” – Опис посла (ромског) асистента у настави

Асистент у настави је особа која представља спону између локалне мањинске заједнице и институције система са задатком да помогне у процесу школовања деце из мањинских и/или маргинализованих група. Асистент је ромског порекла, али може бити и неког другог, у зависности од тога која мањинска група је најбројнија у одређеном региону.

АКТИВНОСТИ У РОМСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Рад на формирању базе података о деци:

- која треба да пођу у школу
- помоћ при тестирању при поласку у школу/присуствовање тестирању, по потреби превођење на ромски језик
- која су прекинула школовање из било ког разлога и желе да га наставе
- која не могу да наставе школовање због језичке баријере (депортована из Западне Европе, избегла са Косова...)

Посете породицама и рад са родитељима:

- успостављање контакта са породицама како би се развила и подржала мотивација за школовање детета, извештавање о резултатима које је дете постигло у школовању, евентуалним проблемима
- прикупљање основних социо-економских података о породицама
- снимање педагошких компетенција родитеља и потреба за стицањем знања и вештина у вези са васпитањем деце, развојем деце, здрављем, негом и сл.

Сарадња са ромском НВО

- Сарађује са матичном ромском НВО, присуствује њиховим тренинзима, укључује се у њихове активности које су у корелацији са његовим задацима везаним за школовање ромске деце

АКТИВНОСТИ У ШКОЛИ

У настави:

- учешће на редовним часовима
- асистира наставницима у реализацији планираних садржаја, пружа деци непосредну помоћ у усвајању градива, активно учествује у осмишљавању и избору најадекватнијих садржаја и материјала за рад

- помоћ деци у усвајању српског језика и савладавању вештина потребних за успешно школовање
- помоћ у комуникацији између деце и учитеља /превазилажење језичких баријера
- праћење и подршка деци: утиче на формирање позитивног односа према школи, изградњи мотивације за школовање, прати потребе и планира разне активности у складу са тим потребама, у сарадњи са учитељима и стручним сарадницима
- учешће у планирању наставе у сарадњи са учитељима и стручним сарадницима
- учешће у допунској настави/асистира наставницима у реализацији планираних садржаја, утиче на одабир деце и води рачуна о редовном похађању наставе
- помоћ у изради домаћих задатака
- пружање потребних информација учитељима и стручним сарадницима /извештава о постигнућима, уоченим проблемима, породичној ситуацији/

У школским активностима:

- неопходне интервенције у школи и локалној заједници како би се у што већој мери обезбедила редовност похађања наставе/ подстицање сарадње породице и школе, укључивање ромских родитеља у школске активности
- присуствовање Наставничком Већу и одељенским већима уколико се то од њега захтева и уколико се расправља о проблемима школовања ромске деце
- покретање рада секције/а која/е би афирмисале ромску културу и традицију, мултикултурално образовање и друге активности које прате потребе ученика у вишенационалној средини
- формирање базе података о стању и потребама ромске деце која похађају школу од 1. до 4. разреда (по могућности и до 8. разреда), за које ће бити неопходна непосредна сарадња ромских асистената, учитеља и стручних сарадника школа:
 - потребе у вези са наставом, знањем и вештинама
 - редовност доласка у школу
 - социјални статус детета у оквиру одељења
 - посебна интересовања и склоности
 - здравствено- хигијенски статус

На основу ових прикупљених информација формира се база података за свако дете и развијају даље активности.

РАДНО ВРЕМЕ

Степен ангажовања (ромског) асистента у настави у једној радној недељи био је 30 сати и то по следећој структури:

Табела бр. 6: Структура радног времена асистента у пројекту „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем”

АКТИВНОСТИ У РОМСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ	
1. рад са ромском заједницом у насељу на потребама везаним за школовање деце свих узраста (базе података)	3 сата
2. посете породицама и рад са родитељима	4 сата
3. сарадња са ромском НВО	1 сат
АКТИВНОСТИ У РОМСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ	8 САТИ
АКТИВНОСТИ У ШКОЛИ	
рад у настави	17 сати
учешће на редовним часовима	
учешће у планирању	
учешће у допунској настави	
помоћ у изради домаћих задатака	
пружање потребних информација учитељима и стручним сарадницима	
школске активности	5 сати
АКТИВНОСТИ У ШКОЛИ	22 САТА
Укупно	30 сати

СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ

Минимум:

18 сати годишње - један семинар у домену Корак по корак методологије и/или педагогије уопште.

Пожељно:

30 сати годишње – Корак по корак семинар и едукација из садржаја у вези са еманципацијом Рома, остваривањем права на образовање (и других људских права) и њихову интеграцију у живот шире заједнице.

ОСНОВНИ УСЛОВИ ЗАПОШЉАВАЊА

Обавезно:

- Завршена 4-годишња средња школа
- Језици: потпуно владање српским и говорни ниво ромског
- Исказана лична спремност за прихватање професионалних одговорности садржаних у опису посла и наклоност и способност за рад са децом

Пожељно:

- Започето/завршено факултетско образовање
- Радно искуство

Ко учествује у избору асистента:

- Директор школе
- Учитељ/ица из школе
- Представник партнерске ромске НВО
- Представник партнерске НВО на имплементацији пројекта (ЦИП)
- Финансијер

Прилог бр. 3

Опис посла асистената - Словачка

Конкретно, рад асистената у поменутих областима се односи на следеће:

1. У вези са наставним процесом:

- ради директно са учитељима/наставницима и осталим школским особљем
- помажу деци из маргинализованих средина да се прилагоде новом окружењу, и то кроз подршку превазилажења језичких, културних и социјалних баријера са којима се ромска деца срећу
- учествује у изради личних развојних планова
- организује ваннаставне наставне активности за децу
- пружа помоћ деци у изради домаћих задатака, као и учитељима/наставницима у припреми материјала за образовни процес
- надзире децу током пауза

2. У вези са слободним активностима:

- сарађује са наставним особљем који воде школске клубова
- координира и подржава ваннаставне активности уметности (певање, музика, плес, визуелне уметности, драме, итд)
- организује културне посете
- организује друштвене активности за родитеље

3. Рад са породицама:

- посећује маргинализоване ромске породице
- организује и води информативне састанке са родитељима са намером да их укључи у образовни процес њихове деце
- промовише толеранцију и превазилажење предрасуда, и поспешује комуникацију између ромске и неромске заједнице
- организује посебне активности за ромске мајке

Прилог бр. 4

Списак асистената и школа - прва генерација

Р.б.	Име и Презиме	Општина	Школа	
1.	Саша Кадрић	Лесковац	ОШ „Петар Тасић”, Лесковац	2006
2.	Авни Аћифи, ментор	Бујановац	ОШ „Бранко Радичевић”, Бујановац	2006
3.	Шукрија Демировић	Бујановац	ОШ „Бранко Радичевић”, Бујановац	2006
4.	Милева Рамчић, ментор	Врање	ОШ „Доситеј Обрадовић”, Врање	2006
5.	Александар Асановић	Ниш/ Палилула	ОШ „Радоје Домановић”, Ниш	2002
6.	Дејан Меметовић	Ниш/ Палилула	ОШ „Сретен – Мика Младеновић”, Ниш	2002
7.	Адријана Аметовић	Ниш/ Црвене Крст	ОШ „Вук Караџић”, Ниш	1998
8.	Ајша Алић	Ниш/ Црвене Крст	ОШ „Вук Караџић”, Ниш	2002
9.	Ружица Митић	Алексинач	ОШ „Вожд Карађорђе”, (издвојено одељење)	2002
10.	Зоран Петровић	Краљево	ОШ „Димитрије Туцовић”, Краљево	2007
11.	Александар Стојков	Кикинда	ОШ „Јован Поповић”, Кикинда	2007
12.	Лина Јон	Алибунар	ОШ „2. Октобар”, Николинци	2007
13.	Маја Јовановић	Оџаци/ Дeroње	ОШ „Вук Караџић”, Дeroње	2006
14.	Нада Димовић,	Суботица	ОШ „Матко Вуковић”, Суботица	2006
15.	Сузана Чепo	Суботица	ОШ „Ђуро Салај”, Суботица	2006
16.	Шећа Колонпар	Бачка Паланка	ОШ „Милета Протић”, Товаришево	2006
17.	Богданка Радул	Цуруг	ОШ „Ђура Јакшић”, Чуруг	2008

18.	Зорица Калањош	Нови Сад	ОШ „Душан Родовић”, Нови Сад	2007
19.	Ружа Николић	Београд/ Звездара	ОШ „Деспот Стефан Лазаревић”, Београд/ Миријево	2007
20.	Мина Кадријевић	Београд/ Нови Београд	ОШ „Влада Обрадовић Камени”, Београд/ Ледине	2006
21.	Ружица Радосављевић	Шабац	ОШ „Стојан Новаковић”, Шабац	2006
22.	Маја Јовановић	Јагодина	ОШ „Рада Миљковић”, Јагодина	2007
23.	Емина Реџић	Крагујевац	ОШ „Трећи крагујевачки батаљон”, Крагујевац	2002
24.	Божидар Николић	Крагујевац	ОШ „Наталија – Нана Недељковић”, Крагујевац	2002

Прилог бр. 5

Списак асистената и школа – друга генерација

Р.б.	Име и Презиме	Општина	Школа	
1	Далиборка Јовановић	Београд/ Чукарица	ОШ „Душко Радовић”, Београд/ Сремчица	2009
2	Светлана Илић	Београд/ Палилула	ОШ „Јован Цвијић”, Београд/ Палилула	2009
3	Верица Вучковић	Београд/ Вождовац	ОШ „Војвода Путник”, Београд/ Рипањ	2008
4	Нада Ђуричковић	Београд/ Звездара	ОШ „Стеван Синђелић”, Београд/ Коњарник	2008
5	Бранислав Митровић	Београд/ Звездара	ОШ „Владислав Петковић ДИС”, Београд/ В.М Луг	2008
6	Едвард Синани	Београд/ Чукарица	ОШ „Аца Милосављевић”, Београд/ Рушањ	2005
7	Исмет Јашаревић	Београд/ Нови Београд	ОШ „Јован Дучић”, Нови Београд	2004
8	Зоран Петровић	Коцељева/ Драгиње	ОШ „Мића Станојловић”, Коцељева	2009
9	Данијела Јанковић	Ваљево	ОШ „Нада Пурић”, Ваљево	2009
10	Тања Маринковић	Ваљево	ОШ „Андра Савчић”, Ваљево	2009
11	Бранко Кокић	Шабац	ОШ „Мка Митровић”, Богатић	2009
12	Феруз Дрмаку	Беочин	ОШ „Јован Ђрчић Миленко”, Беочин	2009
13	Горан Хасановић	Прокупље	ОШ „Милић Ракић Мирко”, Прокупље	2008
14	Тања Петровић	Бела Паланка	ОШ „Љубче Шпанац”, Бела Паланка	2009
15	Дејан Јакуповић	Сурдулица	ОШ „Вук Караџић”, Сурдулица	2008
16	Дејан Раимовић	Сурдулица	ОШ „Вук Караџић”, Лебане	2009

17	Благица Анђелковић	Владичин Хан/ Село Стубал	ОШ „Вук Караџић”, Село Стубал	2009
18	Маја Димитријевић	Крагујевац	ОШ „Милоје Симовић”, Крагујевац/ Драгобраћа	2009
19	Верољуб Димитријевић	Јагодина/ Багрдан	ОШ „Јоца Милосављевић”, Јагодина/ Багрдан	2009
20	Данијела Смаиловић	Јагодина	ОШ „Горан Остојић”, Јагодина	2009
21	Зоран Мутатовић	Крушевац	ОШ „Деспот Стефан”, Крушевац/ Горњи Степош	2009
22	Далибор Накић	Крушевац	ОШ „Бранко Радичевић”, Крушевац	2009
23	Јелена Антић	Бор	ОШ „Бранко Радичевић”, Бор	2009
24	Зејнепа Јеминовски	Бор	ОШ „Свети Сава”, Бор	2009
25	Бајрам Мурина	Костолац	ОШ „Јован Цвијић”, Костолац	2009

Прилог бр. 6

Асистенти у Београду

Р.б.	Име и Презиме	Општина	Школа	
1	Светлана Маринковић	Београд	ОШ „Владимир Назор” и „Браћа Јерковић”, Чукарица	2010
2	Мерсида Бислими	Београд / Звездара	ОШ „Зага Маливук”, Палилула	2007
3	Сеада Ајвазовић	Сурчин	ОШ „Бранко Радичевић”, Сурчин	2007
4	Катарина Станковић	Младеновац	ОШ „Свети Сава”, Младеновац	2010
5	Горан Васић	Београд	ОШ „14 Октобар” и „Владимир Роловић”, Раковица	2010
6	Слађана Костић	Рипањ	ОШ „Кнез Сима Марковић”, Барајево	2010

Прилог бр. 7

Обука асистената у пројекту МП/ОЕБС

Обука прве генерације асистената започета је 2006, а настављена је 2009. и 2010. године. У првом циклусу обуке одржан је осмодневни семинар, који су чиниле три целине.

Образовање Рома: статус, проблеми и иницијативе (2 дана)

Учесници: 54 асистената

Циљ: Разумевање општег контекста улоге асистента

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Разумевање стања и проблема образовања Рома; Упознавање за најзначајнијим документима, иницијативама и активностима за унапређивање положаја Рома; Разумевање појма инклузије.

Теме: Међународна законска регулатива; Међународне и националне иницијативе за унапређивање положаја Рома; Национална регулатива; Образовање националних мањина; Покрајинска регулатива; Образовни систем - поглед изнутра; Образовање Рома: стање и проблеми; Проблеми у образовању ромске деце из посебно осетљивих група; Инклузивни образовни модели у предшколском, основношколском и средњошколском образовању; Улоге и искуства ромских асистената у настави у пројекту „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем”; Пројекти и активности МП/ШУ/НСРНМ на реализацији ЈАП; Стратешка документа за унапређивање образовања Рома; Инклузивно образовање.

Модератори и предавачи: ЦИП, МП, Секретаријат за ромску националну стратегију при Министарству за људска и мањинска права, Покрајински секретаријат за образовање и културу, Центар за права мањина, Грађанске иницијативе, Дечји ромски центар, 3 асистента/ментора.

Комуникација и сарадња са породицом (3 дана)

Учесници: 54 асистената

Циљ: Припрема асистената за повезивање школе са породицом и локалном заједницом.

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Разумевање карактеристика и значаја породице и повезивање са личним искуством; Увиђање значаја сарадње породице и школе у најбољем интересу деце; Разумевање улоге асистента у повезивању школе са породицом и локалном заједницом; Стицање комуникативних вештина.

Теме: Породица (карактеристике и функције; облици сарадње са породицом; партнерство школе са породицом; поруке које шаљемо родитељима; активно слушање); Специфичности рада са маргинализованим породицама; Проблеми и стратегије у сарадњи са породицом; Улога асистената у сарадњи са породицом и локалном заједницом; Досадашња искуства у сарадњи са поро-

дицом и локалном заједницом: Искуства на пројекту Роми родитељи у школи и Искуства ромског координатора; Подршка и помоћ који су им потребни.

Водитељи и предавачи: ЦИП тренери (Српско-ромско пријатељство „Стабло”, школски психолози); Демократски центар Рома; УГ „Понос”.

Полазишта и смернице за рад са децом (3 дана)

Учесници: 54 асистената

Циљ: Основна педагошка припрема асистената/киња за рад са децом.

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Разумевање процеса учења и индивидуалних разлика деце; Разумевање карактеристика подстицајне средине за учење; Разумевање улоге асистента у подстицању учења деце; Учење конкретних активности и идеја како то у пракси спроводити.

Теме: Процес учења деце узраста од 5 до 15 година (у односу на развојне карактеристике; како деца уче/индивидуализација; стилови учења; темперамент); Учење кроз игру; Кооперативно учење; Подучавање као досипање воде и распламсавање ватре; Нижа постигнућа ромских ученика: колико је одговорно сиромаштво, а колико нижи квалитет образовања; Шта је то подстицајна средина за учење; Ромски асистенти из угла школе; Наше снаге; А шта даље.

Водитељи и предавачи: ЦИП тренери (Академија за васпитаче, директор школе, психолог школе, Регионални центар за професионални развој у Нишу), Учитељски факултет, Филозофски факултет, МП.

Обука друге генерације асистената одвијала се током 2009. и 2010. године. Обука је била усмерена пре свега на припрему асистената за рад са децом школског узраста, али и за рад у предшколском припремном програму (у школи).

Улога асистената за подршку ученицима ромске националности у образовно-васпитним установама - II модул (4 дана)

Учесници: 27 асистената

Циљ: Припрема асистената за све области рада у школи: промене школе као институције, рад са ученицима, рад са породицом, и рад са локалном заједницом.

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Сагледавање шире слике улоге асистента у контексту Декаде инклузије Рома, и промене образовног система у правцу повећања инклузивности и смањивања дискриминације; Разумевање начина функционисања образовног система и институција, и могућности за њихову промену; Разумевање да је свако дете индивидуа са личним карактеристикама, потребама и могућностима, и стицање основних вештина праћења њиховог развоја; Увиђање зашто је значајна активна сарадња школе са породицом за дете и школу, и како да је подрже; Оснаживање за препознавање потреба деце и начина подршке у учењу и развоју; Оснаживање за припрему и подршку процеса узајамне адаптације институције и деце.

Теме: Лична мотивација за избор посла и очекивања; Образовни систем (регулатива, институције и односи); Образовне институције (структура, тела и улога ПА; планови, програми и улога ПА; развојно планирање, самовредновање и улога ПА); Карактеристике развоја деце раног и школског узраста (индивидуалне особености деце – темперамент и стилови учења); Мотивација за учење и утицај очекивања наставника на постигнућа деце; Принципи рада са децом – како подржати мотивацију за учење; Адаптација деце на образовну институцију и адаптације образовне институције за прихватање деце; Породица (карактеристике, функције и значај породице); Принципи сарадње са породицом; индивидуални и групни облици сарадње ПА и школе са породицом; специфични облици подршке породици; сарадња ПА и школе са ромском заједницом); Иницијативе за унапређивање положаја Рома; Образовање Рома: стање и стратешка документа; Инклузивно образовање – доступно и квалитетно за сву децу.

Водитељи и предавачи: ЦИП и МП.

Улога асистената за подршку ученицима ромске националности у образовно-васпитним установама – II модул (4 дана)

Учесници: 23 асистента

Циљеви: Анализа досадашњег искуства у раду асистената, у периоду између два семинара; Разумевање утицаја контекста школе и средине у којој раде, и како се могу искористити могућности, а како превазићи тешкоће; Учење облика рада, активности, и размена идеја са искуснијим асистентима, као практична припрема за очекиване послове.

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Вештине само/процене на основу анализе искуства, у различитим доменима (планирање и реализације активности; сарадња са децом породицом, школским кадром и институцијама; разумевање потреба деце, школе и породице и избор приоритета у раду; разумевање проблема и размена идеја како их превазићи; који су њихови лични капацитети; самопроцена сопственог рада; слављење успеха и резултата); Вештине комуникације (слушање и јасно изражавање; како реагују на поруке које им је тешко да чују); Стицање основних знања о праћењу развоја деце; Описно (про)цењивање; Разумевање начина планирања активности и вођења документације; Разумевање процедуре уписа деце у школу – припрема за нову школску годину.

Теме: Проблеми у раду ПА и како их превазићи (у раду са децом, у сарадњи ПА са породицом/заједницом, у школским активностима), Успеси у раду ПА – чиме су задовољни и чиме се поносе, Фактори који позитивно и негативно утичу на рад ПА, Стратешка документа релевантна за образовање Рома, Праћење и посматрање деце (аспекти праћења и стратегије праћења; како бележити и које информације разменити), Описно про/оцењивање, Конструктивна комуникација (слушање и јасно изражавање; поруке које се тешко чују), Избор приоритета рада ПА и врсте активности (на нивоу школе, у раду ПА са децом и врсте активности, у раду са ромском заједницом, у раду у локалној заједници), Анализа оперативних планова активности и њихових реализација, SWOT анализа на личном нивоу, лични капацитети и утицаји споља, Извештавање ПА – анализа документације и препоруке, Упис деце у школу.

Водитељи и предавачи: ЦИП, МП и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Обука асистената за рад у школама у које су уписана деца расељена из нехигијенског насеља Газела у Београду – 2009.

Улога асистената за подршку ученицима ромске националности у образовно-васпитним установама - II (адаптирани) модул (4 дана)

Учесници: укупно 27: десет кандидата за асистенте, 16 представника осам школа које похађају деца, и гошћа из ромске организације из Аустрије.

Циљеви: Разумевање процеса расељавања, статуса деце и породица и потребе за подршком; Припрема асистената за рад у школи: активности на промени образовне институције у правцу инклузивности, рад са децом, њиховим родитељима и локалном заједницом, и сарадња са институцијама.

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Сагледавање положаја, проблема и потреба деце; Сагледавање улоге асистента у контексту Декаде инклузије Рома, и промене образовног система у правцу повећања инклузивности и смањивања дискриминације; Разумевање начина функционисања образовног система и институција, и могућности за њихову промену; Разумевање да је свако дете индивидуа са личним карактеристикама, потребама и могућностима, и стицање основних вештина праћења њиховог развоја; Увиђање зашто је значајна активна сарадња школе са породицом за дете и школу, и како да је подрже; Оснаживање за препознавање потреба деце и начина подршке у учењу и развоју; Оснаживање за припрему и подршку процеса узајамне адаптације институције и деце.

Теме: Лична мотивација за избор посла и очекивања; Образовни систем (регулатива, институције и односи); Образовне институције (структура, тела и улога ПА; планови, програми и улога ПА; развојно планирање, самовредновање и улога ПА); Карактеристике развоја деце раног и школског узраста (индивидуалне особености деце – темперамент и стилови учења); Мотивација за учење и утицај очекивања наставника на постигнућа деце; Принципи рада са децом – како подржати мотивацију за учење; Адаптација деце на образовну институцију и адаптације образовне институције за прихватање деце; Породица (карактеристике, функције и значај породице; принципи сарадње са породицом; индивидуални и групни облици сарадње ПА и школе са породицом; специфични облици подршке породици; сарадња ПА и школе са ромском заједницом); Иницијативе за унапређивање положаја Рома; Образовање Рома: стање и стратешка документа; Инклузивно образовање – доступно и квалитетно за сву децу.

Учесници су добили стручне материјале који прате теме семинара.

Водитељи и предавачи: ЦИП, МП, асистенткиња, Секретаријат за образовање.

Сви асистенти и представници школа у којима раде, заједно су прошли две обуке.

Изградња заједнице и конструктивна комуникација у одељењу

Тродневни семинар ЦИП, акредитован од ЗУОВ.

Учесници: на четири семинара учествовало је укупно 106 учесника: асистената и представника школа у којима раде.

Модул обуке Изградња заједнице и конструктивна комуникација у одељењу акредитован је као обавезни програм стручног усавршавања за школску 2008/09 од стране Министра просвете. Учесници семинара добили су потврде на 18 сати стручног усавршавања.

Циљеви: Општи циљ обуке је усвајање концепта позитивне дисциплине и подржавајућег васпитног модела ради примене у развијању и неговању односа на релацијама наставник-ученик и ученик-ученик. Специфични циљеви обуке су: Стицање вештина конструктивне комуникације за превенцију и превазилажење сукоба и конфликта у одељенској заједници; Развој социјалних вештина потребних за рад у тиму, формирање и неговање сарадничких и подржавајућих односа у релацијама: ученик - ученик, одељенски старешина/наставник - ученик, одељење - школска заједница; усвајање нове парадигме о етичком васпитању ученика (подстицање наспрам кажњавања) базиране на принципу да се пожељно понашање учи позитивним моделима и прожебављем пожељних образаца понашања, да се самодисциплина остварује развојем и подстицањем самоодговорности у различитим контекстима и ситуацијама; Упознавање са новим и прилагођавање постојећих начина (стратегија и техника) за успостављање самодисциплине и самоодговорности засноване на учењу, подстицању и практиковању позитивних образаца понашања.

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Усвајање новог концепта дисциплине и ауторитета одраслих заснованих на јасним правилима, очекивањима и последицама уместо коришћења снаге одраслог; Овладавање савременим концептима подстицајног васпитања и развоја конструктивних односа у одељенској заједници (ОЗ); Стицање идеја и развијање вештина подржавања свих ученика како би у одељењу унапредили вештине комуникације, решавање конфликта и развијања сарадње засноване на узајамном поштовању; Разумевање значаја правила и како да их дефинишу заједно са ученицима; Изградња конструктивних и сарадничких односа у одељенској заједници, и неговање подржавајућих односа међу вршњацима када настану проблеми; Оспособљавање да се код деце/ученика развијају самоодговорност и самодисциплину, базирану на самопоштовању и подршци вршњака, на позитивним моделима и на креирању услова у ОЗ кроз правила, надокнаду штете и мере самоодговорности појединца и ОЗ да буду спремни да сагледају стање и суоче са недостацима и препрекама на које у пракси наилазе при успостављању ОЗ као тима вршњака.

Теме: Припадање и изградња заједнице; Како да будемо заједно; Изградња групног идентитета; Функција правила и њихово дефинисање; Ауторитет одраслих и последице кршења правила; Вођени дијалог; Конструктивна комуникација; Превазилажење конфликта и неговање сарадње.

Ни црно ни бело – креирање инклузивних образовних стратегија - сензитивизација за потребе деце и одраслих из мањинских и маргинализованих група

Тродневни семинар ЦИП, акредитован од ЗУОВ.

Учесници: 120 учесника на 4 семинара: асистенти, представници школа у којима раде асистенти, студенти психологије и представници РЕФ.

Циљеви: Развијање осетљивости за потребе деце и породица из мањинских и маргинализованих група; Подршка креирању квалитетног, инклузивног модела образовања, који се заснива на праву на образовање и подржава основне циљеве Акционог Плана за образовања Стратегије за унапређивање положаја Рома; Препознавање сопствених ставова, веровања и понашања у односу на припаднике мањинских група и њиховог утицаја на професионалне компетенције; Оснажи-

вање професионалаца да преузму одговорност за лични и професионални однос према процесу формирања и одржавања предрасуда у образовним институцијама, и развијање личне одговорности; Развијање стратегија деловања у односу на изворе предрасуда и свих врста дискриминације у контексту образовне институције.

Знања и вештине чији развој је подстицан током обуке: Развијање критичког односа према сопственој пракси; Препознавање и именовање дискриминације; Стицање вештина реаговања у ситуацијама када су права деце и породица угрожена; Развијање стратегије које доприносе трансформацији институционалног окружења и доводе до отварања образовних институција ка деци и породицама из мањинских и маргинализованих група.

Теме: Промене (отвореност за промене, нивои промене, реаговања на промене); Механизми настајања стереотипа и предрасуда; Разумевање стереотипа и предрасуда – анатомија стереотипа и предрасуда; Моћ (различите врсте и аспекти, изградња проактивног, подржавајућег ауторитета); Дискриминација и опресија (механизми настајања и одржавања); Кругови насиља (улоге у дискриминацији, опресији и насиљу); Образовни контекст и дискриминација; Компетитивни индивидуализам (стартне позиције и њихов ефекат на школовање); Искуства аутсајдера (позиције доминантне и потчињене групе, припадност/одбацивање); Децентрација (стављање у позицију другог, разумевање потреба деце и породица); Развој интеркултуралне осетљивости; Развој културног идентитета мањинских и већинских група/ доминантних и маргинализованих група; Потребe мањинских и маргинализованих група; Изградња савезништва за креирања квалитетног образовног контекста доступног свој деци; Инклузивни модели образовања (карактеристике инклузивних модела, врсте инклузивних модела и стратегија, могућности њихове примене у нашем образовном контексту).

Водитељи: ЦИП.

На семинарима су реализоване и неке друге теме које нису у склопу садржаја семинара, а реализовали су представници МЉМП, РЕФ, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања и МП, и невладиних организација. Неке од тема су биле: Упис деце у припремни предшколски програм; Презентација приручника за пружање подршке развоју антидискриминаторне културе у васпитно-образовним установама у процесу самовредновања; Не/дискриминација у образовању; Искуства асистената у ППП – пројекат РЕФ и МП; Евалуација рада асистената.

Додатне обуке – оснаживање асистената

Ни црно ни бело – креирање инклузивних образовних стратегија - сензитивизација за потребе деце и одраслих из мањинских и маргинализованих група

Једнодневни семинар

Учесници: асистенти ангажовани у оквиру УНИЦЕФ и РЕФ пројеката (13)

Циљеви: Упознавање са основним концептима везаним за дискриминацију у образовном контексту, оснаживање за њено препознавање

Теме: Механизми настајања стереотипа и предрасуда; Разумевање стереотипа и предрасуда – анатомија стереотипа и предрасуда; искуство аутсајдера и Компетитивни индивидуализам (стартне позиције и њихов ефекат на школовање)

Лично оснаживање асистената и вештине медијације

Једнодневни семинар

Учесници: асистенти ангажовани у оквиру ОЕБС/МП пројекта (23)

Циљеви: Лично оснаживање асистената, прављење стратегија за решавање „горућих” проблема

Теме: Круг брига, Вештине медијације, Кораци у медијацији, решавање конкретних проблема медијацијом

Број учесника: 23

Литература

- Austin, M. (1978). Professionals and paraprofessionals. New York: Human sciences press.
- Vandenbroeck, M. (2009). Let us disagree. European Early Childhood Education Research Journal, 19(2). 165-170.
- Dahlberg, G. & Moss, P. (2005). Ethics and politics in early childhood education. London: Routledge.
- Закон о основама система образовања и васпитања. (2009). Доступно на http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=676&t=Z#
- Закон о предшколском образовању и васпитању. (2010). Доступно на http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=676&t=Z#
- Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2009). Евалуативно истраживање: Улога асистената за подршку ученицима ромске националне мањине као системске мере у унапређивању образовања Рома. Доступно на <http://www.ceo.edu.rs>
- Индикатори доступности квалитетног образовања за ромску децу. Извештај о мониторингу (2010). Фонд за отворено друштво. Београд.
- Open Society Institute. (2006 и 2007). Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији.
- OSI's Education Support Program (2005). Experience of the Roma Education Initiatives.
- Пешикан, Ана и Иван Ивић, (за Тим потпредседника Владе за смањење сиромаштва). 2008. Анализа ефеката увођења предшколског припремног програма, као једне од јавних мера уведених у периоду 03/07.
- Ромски образовни фонд. 2007. Унапређивање образовања Рома у Србији - ситуација у земљи и радна стратегија РЕФ.
- Ромска деца у „специјалном” образовању у Србији – презаступљеност, ниска постигнућа и утицај на живот, Истраживање о школама и одељењима за децу са тешкоћама у развоју. (2010). Open Society Institute.
- Др. доц А. Бауцал, мр И. Степановић и мр К. Крстић. (2005). Извештај евалуације Пројекта „Једнаке шансе – укључивање ромске деце и младих у образовни систем.
- Trautman, M. (2004). Preparing and managing paraprofessionals. Intervention in School and Clinic, 39(3), 131 – 138.
- Tribe, P. (1999). Bridging the gap or damming the flow? Some observation on using interpreters/bicultural workers when working with refugee clients, many of whom clients have been tortured. British Journal of Medical Psychology, 72 (4), 567 – 576.
- УНИЦЕФ. (2001) Свеобухватна анализа система основног образовања у СРЈ.
- United Nations Special Session on Children. (2002). Barriers to the Education of Roma in Europe.
- Фонд за отворено друштво. (2009). Индикатори једнаке доступности квалитетном образовању. Извештаји о мониторингу.
- Calin Rus and Mihaela Zatreanu (2009). Guide for Roma school mediators/assistants, Education of Roma children in Europe, Council of Europe.
- Центар за примењене европске студије. 2009. Мере афирмативне акције за Роме у Србији.
- Council of Europe (2006). The situation of Roma School Mediators and Assistants in Europe.
- Council of Europe (2006). Education of Roma/Gypsy children in Europe: The training of Roma school mediators and assistants.
- World Bank. (2004). Needs Assessment Study for the Roma Education Fund Background Paper, Serbia.

